

Universul

literar

Anul XLIV Nr. 47

18 Noembrie 1928

5 Lei



TRAIAN GROZĂVESCU

C t i t o r i i

TRAIAN GROZĂVESCU

de CONSTANTIN NEDELCU

Tenorul Traian Grozăvescu, stins năprasnice acum aproape doi ani ca victimă nevinovată a celei mai abominabile crime, răpus de mâna soției sale, în mijlocul ascensiunii strălucite ce îl purta spre culmile gloriei, e tipul reprezentativ al Bănățeanului nobil în atitudine, chipes, falnic ca înfățișare, voios, cântăret, pasionat de muzică, de dans, de spectacol, bogat în calitate, dar cărnăia destinul îi simulează cu o mână ce îi dăruiește cu zece. E fiul provinciei românești celei mai închegate și care, totuși, ea singură n'a avut parte să-și aducă întreaga moștenire la Patria-mumă, în minunața zi a Unirii.

Născut în Lugoj, a copilărit în această veche și caracteristică așezare românească de pe Timiș în epoca ei de mărire adusă de prestigiul familiei Mocioneștilor și de spiritul animator al marelui Coriolan Brediceanu, precum și de „corul lui Vidu” centru luminos al vieții culturale și sociale din Lugojul zilelor de avânt ce au urmat după proclamarea activității politice în Banatul călăuzit de Brediceanu.

Inzeștrăat de amândoi părinții cu frumoase însușiri fizice și de temperament, tânărul Grozăvescu era mai ales mândru de fama tatălui său ca tenor admirat al corului Vidu, unde avea să-și urmeze. „Traian mă va întrece”, șoptea fericitul părinte, iar maestrul Vidu constata cu bucurie mărgăritarul de voce și comoara de muzicalitate ce deja începea să fascineze.

Termină liceul, în Lugoj. Apoi, ia parte la război, ca ofițer de artilerie.

După Alba-Iulia, tineretul venit de pe fronturi aleargă la Sibiu, pentru a-și oferi, prin Consiliul dirigent, priceperea, devotamentul, avântul, tinerețea, în slujba României-Mari. Bănățenii erau în număr mare, neliniștiți de soarta provinciei lor ținute sub ocupație sârbească. Adunările lor erau urmate de coruri; clopot de argint, doina lui Traian Grozăvescu ajunsese vestită, cuceritoare ca și chipul său voinic, cu ochii vii și inima deschisă.

În cursul anului 1919, Consiliul dirigent se mută la Cluj. Se deschide Universitatea. Tineretul e demobilizat și triumfă la carte. Grozăvescu se înscrie în Drept, dar urmează și Conservatorul, cu profesorul I. Crișan.

În același timp, în Septembrie 1919, d-l Constantin Pavel, artist cu nume european, primește mandat să organizeze Opera din Cluj. Era în zilele când în întrecere fără seamăn, tot ce era de valoare în țară răvnea să contribuie cu ce poate mai bun la temelii instituțiilor din provinciile alipite; când, deși bătrân, savantul profesor Dr. Babeș trecu pentru un timp la Universitatea din Cluj, iar celebrul dr. Levadiță veni dela Paris ca să-l asiste; dela Paris veni, tot de dragul Universității din Cluj, eruditul profesor Racoviță, iar din vechiul răgat trecură dr. Marinescu, dr. Nicolau,

profesorii Iorgă, Pompei, Țițeica, Iulian Teodorescu, Vasiliu și atâția alții din cei mai distinși.

În același val de însuflețire se organizează și Opera. Sub îngrijirea și priceperea d-lui Pavel, reprezentațiile sunt strălucite; artiștii pun căldură și avânt; dar mai ales admirabilele coruri, formate din intelectuali și din studenți; dela început, publicul distinge în coruri o voce deosebit de atrăgătoare, care se distinge ca o rază între toate celelalte: era vocea mlădioasă, catifelată și dulce a coristului-student Traian Grozăvescu.

În toamna anului 1920, coristul debutează ca solist, în „Doamna Butterfly” primit cu extraordinar entuziasm de public. Direcția Operei, unde d-l Pavel primise acum ca șef pe Dim. Popovici-Bayreuth, era fericită de noua putere, și, rând pe rând Traian Grozăvescu cântă în Boema, Carmen, Aida, Pagliacci, Cavalleria, Tosca.

Toate spectacolele cu el erau adevărate manifestații. Spectatorii îl aderau, sala era totdeauna tixită. După reprezentație, studenții și publicul îl sărbătoreau, îl duceau în cortegiu prin oraș. Clujul răsună de cântare românească, care se revărsa în valuri de raze peste orașul atâta timp înstreinat și se înălța spre stele, ca rugăciunea de mulțumire a pământului românesc descătușat. A fost epoca de aur a Operei din Cluj, epoca eroică a Clujului, epoca de fericire a lui Traian Grozăvescu.

Invidia nu întârzie de a se deștepta; intrigile încep să verse venin cu limbă de năpărcă. Era cine să nu se bucure de această înflorire românească în Cluj...

Vestea lui Grozăvescu se împrăștiase în țară; ajunge la București, la Budapesta, la Viena. După câteva concerte ce a dat în Banat, la Lugoj, Făget, Timișoara, Oravița, în Decembrie 1922 e chemat pentru câteva spectacole la București. Publicul Capitalei îl sărbătorește la rândul său; e solicitat să mai cânte. Întârzie dela Cluj. Sever, directorul îi aplică avertisment, cu reținere din salariu.

Răceala dintre artist și direcție e istet alimentată de intriganți. În Februarie 1923, conflictul devine public, cu ocazia unei seri când Grozăvescu urma să cânte „Cavalleria” și „Pagliacci”, în ajutorul concertului său fixat pentru a doua zi. Grozăvescu a anunțat în scris că nu poate cânta în amândouă piesele, urmând să-l înlocuiască în „Pagliacci” tenorul Dr. Olaru. Direcția nu primește. Sala era arhiplină. Directorul general, Dim. Popovici-Bayreuth ese pe scenă, citește scrisoarea și acuză pe artist pentru seara pierdută; se restituie banii; publicul pleacă decepționat.

Au urmat acuzări reciproce prin ziare. Comisia de disciplină intervine; Grozăvescu e pedepsit drastic: e exclus dela Opera din Cluj, și dela orice scenă a statului, chiar și pentru concerte; i se reține salariul.

Eram în Cluj; împreună cu toți prietenii

lui, am făcut tot ce a fost posibil pentru îndulcirea conflictului. În un articol publicat în ziarul „Constința Românească” (4 Martie 1923), am luat apărară artistului, pe care îl vedeam foarte abătut; deși se bucura că e liber, și că poate pleca în străinătate, îi părea rău să plece ca un exilat, și, cred că avea dreptate. Opera a rămas inflexibilă. Grozăvescu a mai trecut de atunci prin Cluj, dar la Operă nu s'a mai dus, deși suferă din cauza aceasta.

A plecat deadreptul la Viena. A fost angajat la Opera populară, și dela început și-a cucerit publicul și critica.

În toamna anului 1924 trece la Opera Statului. Aci l-am auzit ultima dată, în rolul foarte greu al lui Vasco di Gama din „Africana”; a fost ovăționat și sărbătorit de publicul dificil al acestei reluări care era o premieră, căci de zece de ani nu se mai cântase, fiind prea grea partea tenorului.

„Mulțumesc lui Dumnezeu că acest tenor Român ne făcu din nou parte să auzim „Africana”, se felicita lumea la esire.

Succesele creșteau; Grozăvescu a ajuns la renume mondial; era așteptat la Berlin, la Milano, la New-York. Dar nu mai era fericit. Ii lipseau prietenii, îi lipsea libertatea; trăia ca un prizonier, încâtușat de soția lui, o femeie interesată, și de tatăl ei, om de afaceri, stăin de nația noastră, stăin de lumea lui Grozăvescu. Excesiv de bun și de îndăgăduitor, artistul răbdă, reserminat.

În Februarie 1926, dă un concert la Ateneu; arei din opere, și doine naționale. Sala a fost extaziată. Notez un detaliu caracteristic: după ce începu să cânte, Grozăvescu auzi sgomof la intrarea Ateneului. Erau studenții, cari nu puteau intra și pe cari îi respingeau ușerii. Artistul trimise să-i aducă pe toți în sală. Cum nu mai era loc nici printre bănci, Grozăvescu avu ideea să li se facă loc chiar pe scenă. Astfel, el cânta în mijlocul lor, ca în zilele debuturilor, și era fericit. Ca să putem petrece câteva momente în cerc de prieteni, după concert, a trebuit să-l ascundem de soția sa care îl urmărea ca un polițist.

A doua zi, s'a întors la Viena. Fulgerătoare sosi, în ziua de 14 Februarie, 1927, știrea, că soția sa l-a ucis, cu focuri de revolver, în momentul când urma să plece pentru un angajament la Berlin.

Femeia ucigașă a fost achitată. Indignat, poporul a dat foc palatului justiției din Viena.

Îi privește. Noi am pierdut pe cel mai mare artist liric al zilelor noastre, și lumea artelor a fost lipsită de o fericită împreunare de calitate cum arareori se întâlnesc în atât de desăvârșită întru-nchepare: voce, temperament, muzicalitate, înfățișare, tinerețe.

adevarate

plecarea lui Grozăvescu
din Cluj

Adânc regretabilul conflict ivit în Ianuarie 1923 între Traian Grozăvescu și direcția Operei din Cluj, reprezentată prin Dim. Popovici-Beyruth, el însuși un mare artist și, până aci, ocrotitor al lui Grozăvescu, a avut ca urmare, pe deoparte că Opera din Cluj a pierdut pentru totdeauna, pe cel mai mare artist al său iar, de altă parte, a înstreinat de țară pe Grozăvescu și a pregătit astfel sfârșitul trist al artistului.

Opinia publică își dădea seama de tragicul conflictului, și încerca să provoace o împăcare.

Ca document, e caracteristică scrisoarea deschisă publicată atunci în ziarul clujan „Conștiința Românească” de d. profesor Constantin Nedelcu, în care, după ce evocă exemplele de stăpânire de sine ale marilor artiști, ca Molière și Enescu, încearcă să înlăture bănuielile de rea credință, cu care se acuzau reciproc opera și tenorul și face apel, în cuvinte duioase, la o aplanare pacifică, sau măcar la o despărțire fără jigniri, și cu posibilități de întoarcere. Cităm o parte din acest frumos apel împăciuitoare:

Iubite domnule Grozăvescu!

În calitate de compatriot al d-tale din Banat și ca devotat și înțelept prieten al tinereții, ce m'am silit a fi totdeauna, te rog să-mi permiți a lămurii, împreună cu d-ta, întâmplarea adânc regretabilă ce s'a petrecut Vineri seara la Operă.

Îmi dau seama de caracterul penibil al situației. Totuși, socotesc, împreună cu mai mulți oameni de bine, că niciodată nu poate fi permis ca pentru a se repara un rău oarecare, să se comită alt rău mai dăunător, și ca, astfel, răstăcirea cea de apoi să fie mai mare de cât cea dintâi...

Evident, se imaginează ușor perplexitatea fără seamăn a unui director de teatru, — mai ales de conștiințiositatea d-lui director al Operei române din Cluj, care își vede sala plină de cel mai distins public și care, deodată, se găsește în strâmtoarea disperată, de a nu putea începe spectacolul. Aceasta nu e permis să se întâmple nici la un circ, necum la Operă, care este poate cea mai pretențioasă manifestare de artă.

Se citește în biografiile artiștilor mari, cât de mult i-a preocupat grija de a fi exact și corecti-ireproșabil, întru îndeplinirea angajamentelor lor publice. Și se va admira în toate timpurile pilda marelui Molière, care greu bolnav, s'a dus să-și joace rolul anunțat și a murit pe scenă.

La noi, d-l Enescu a dat exemple de incomparabil devotament față de public, mai ales în Moldova refugiului, când genialul nostru artist, purtătorul unui talent extraordinar și pe care toată lumea românească doria să-l menajeze, d. Enescu, nu voia de loc să se cruce, și se vedea pe firea lui că e gata să se jertfească, fericit, cu vioara în mână, pentru același ideal, pentru care frații săi soldați și ofițeri muriau cu zămbetul pe buze în tranșee.

Această atitudine a artiștilor adevă-

rați față de îndatoririle lor publice este cu atât mai admirabilă, cu cât dânsii, artiștii, totdeauna dau publicului cu mult mai mult decât ceea ce pot avea ei dela public. Lumea își dă seama de aceasta, deaceia își adoră artiștii, cu atât mai mult însă aceștia vor căuta să nu rămână niciodată cu nimic datori publicului lor.

Dacă Vineri seara, printr'o ciudată înlănuire de piedici, nu s'a putut realiza programul așa cum fusese arătat, faptul este foarte regretabil.

Însă, după părerea mea, pe care o cred imparțială, și mai dureros este ceea ce s'a petrecut după aceea și de atunci încoace.

Mai ales n'ar fi trebuit să se hănuiască de nici o parte, nici de direcție, nici de public, nici de d-ta, că poate fi *rea credință* la mijloc; deasemenea, n'ar fi trebuit să cadă acele învinuiri grele, care s'au aruncat, reciproc, în auzul publicității. Scandal și Operă sunt noțiuni care se exclud: varieteul trăeste din incidente tunniltoase, la operă însă asemenea întâmplări aduc, inevitabil, ruina. Își dă oare seama ce osândă își atrage acela, care, ori cine ar fi el, ar împinge spre această soartă instituția cu înaltă chemare culturală, ce este Opera română din Cluj?...

Acum, că s'a potențat conflictul, nu trebuie să se sape și mai adâncă prăpastia.

Pentru că opera își are direcția sa și regulamente și consilii, și pentru că ea a acuzat, te-am căutat pe d-ta, cel învinovățit, și pentru că ești singur, și tă n'ar, și mai ales pentru că, ori ce s'ar fi întâmplat, nu e permis să fie cătuș de puțin atinsă, prin nici o jignire ori umilire, sensibilitatea d-tale de artist cu talent foarte frumos și cu viitor strălucit.

„Am mărturisirea d-tale prietenească, sinceră, leală, duioasă, și sunt convins că *nu ești vinovat*, d-te Grozăvescu, în ori ce caz nu în gradul în care ai fost acuzat și pedepsit; a fost departe de d-ta gândul să jignești Opera sau publicul; desigur, soluția ce ai ales pentru a eși din impas, n'a fost cea mai fericită, dar, ni-ăș pune mâna în foc, că ai fost de bună credință. Știu că regretă incidentul, nu pentru că ai atârna de cineva, ci pentru că el nu se potrivește cu demnitatea d-tale de apostol al artei; îl deplânge și publicul, care cu drag și-a urmărit și aplaudat înflorierea, îl regretă și direcția, care, ori ce s'ar crede, era mândră de d-ta...

După convingerea mea, episodul de Vineri seara este izbucnirea unei stări de încordare latentă ce s'a produs, de un timp, la opera noastră, între direcție și unii artiști; prins în acest conflict de după culise, temperamentul d-tale a reacționat mai impulsiv și neînțelegerea s'a auzit până în public. Însă tensiunea aceasta se aseamănă cu dezacordul ce, mai ales în epoci nervoase, adeseori survine și în cele mai bune familii, între părinți severi și copiii lor svăpăiați. Fără motive reale starea aceasta, dacă nu i se pune capăt prin bună înțelegere, devine tot mai acută și duce la conflicte dezaastroase. E neîndoielnic că și opera din Cluj va fi primejduită, dacă nu se va restabili armonia.

Măsurile de pedeapsă ce s'au luat contra d-tale, cu excludere, amendă, oprire dela orice scenă, chiar și dela concerte, sunt, deci, după părerea ori cui, excesiv de severe, chiar draconice. Probabil au fost menite a speria pe ceilalți. Ele nu te vor atinge nici cum pe d-ta personal.

Din momentul ce conștiința d-tale e împăcată în înțelesul celor arătate mai sus, prestigiul d-tale e intact. Dealtcum, statul român nu va cere amendă dela d-ta, chiar și dacă ai fost *altcuma* vinovat. Ne vei despăgubi abundent prin gloria ce vei aduce artei românești cu talentul d-tale, dacă vei tinde serios spre culmile ce te așteaptă. Sunt și despre ceea ce convins, că, chiar fără rezilierea contractului ce te leagă, Ministerul Artelor, dacă i-ai arăta că interesul dezvoltării d-tale cere să te duci în străinătate, nu te-ar împiedica, ci el însuși și-ar face posibilă plecarea.

Cuvintele mici ce s'au spus în mânăie, să fie uitate, ca nespuse. Uită întreagă întâmplarea aceasta.

Gândește-te numai la artă și la cele mai potrivite mijloace pentru desăvârșirea talentului d-tale de artist român, dela care așteaptă mult toți cei ce te-au cunoscut și mai ales cel ce te-a cunoscut mai de aproape, el însuși artist cu nume strălucit, d-l director Popovici-Bayreuth.

Păzește-ți, cultivă-ți, sporește-ți talentul, întru mărirea neamului românesc, al cărui fiu ești, iubite d-te Grozăvescu!



NOTE BIOGRAFICE

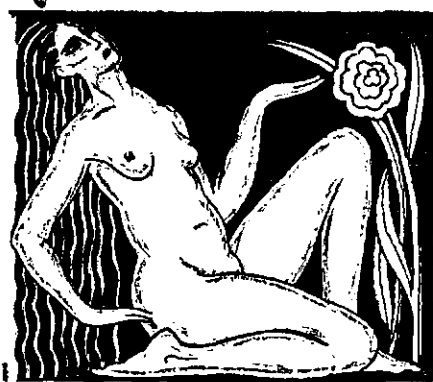
Traian Grozăvescu s'a născut la 1895, în Lugoj. Studiile secundare le-a făcut în Lugoj, apoi a făcut războiul ca ofițer activ.

În 1919, după unire, s'a stabilit la Cluj. A fost remarcat de profesorul Ionel Crișan dela Conservatorul din Cluj și de Popovici-Beyruth, directorul Operei.

În 1922, în urma unui conflict cu Opera din Cluj, pleacă la Viena, unde ia lecții dela profesorul Franz Steiner. A fost apoi angajat la opera din Viena, Budapesta, Berlin, câștigând mari succese.

În ziua de 14 Februarie 1927, a fost ucis, la Viena, cu un glonte de revolver, de soția sa.

Inmormântarea a avut loc, la 23 Februarie, în Lugoj. Au asistat cetățenii din Lugoj și din împrejurimi și delegați din întreg Ardealul și Banatul, precum și reprezentanții autorităților, guvernului și diferitelor societăți. Deasemeni o orchestră formată din toți lăutarii din localitate, apoi corurile române și maghiare din Lugoj și Timișoara și cel nemțesc din Caransebeș.



P O E Z I E

SANDA MOFILA

SEMNUL

Umbră lui călătorea pe cer
— prelungă geană pe un chip stingher —
se tot lăsă cu fruntea asfințită,
cu mers adus, cu pleoapa ostentă.

O lună nouă se ivise jar
pășind rotund în visul ei stelar,
de-un galben clar cu strălucirea rece
— cleștar topit la ceasul care trece—

Eu te petrec din scourța mea de lemn
crescută lângă margini de pământ,
legate-mi stau picioarele, de lut,
dar ochii mei cât cerul au crescut
și peste timp privesc ceresul semn.

PETRE STRIHAN

GLASUL

Mă chiamă,
mă chiamă
un glas..
Mă chiamă un glas, departe,
călare pe-o dungă de noapte,
dincolo de viață, dincolo de moarte..

Ascult, supus,
în golul din mine,
glas din apus,
glas care crește
— pământeste —
din orga cu amurg pe clape,
dincolo de cer, dincolo de ape..

Glasul, glasul,
în care veșnicia 'ngână ceasul
se umflă și crește
în mine ecouri împletește
și mă chiamă, mă chiamă
să ure înapoi, în vreme, pe-o gamă
de crepusculară aramă..

Mă 'nloi mă frâng,
cu arama cânt, cu arama plâng..
Plânsul zboară,
glasul coboară
și se împlântă
— comoară —
în inima ce-și plânge ei cântul ei își cântă..

Mă frâng, mă 'ndoi,
suntem unu, sunt doi..
Glasul și eu sburăm, coborim,
stele fâșnese din caldarâm,
pe cerul cu-albine, fugare — luna,
cu și destinul — una..

ANDREI TUDOR

C.

Sbătută peste ape, ca gândul încercat,
Când tulbure oglinda te cântă depărtată,
Mai vrei ca, așteptată cândva cu dor bărbat,
Să mai găsească figura-acolo adevărată?

Când grea te drămuiește în liniști și mai grele
Sau când aleasă vorba închipuie o scară,
Te cumpănești în ochi sau stăruiești ușoară
În simpla ta ființă și 'n gândurile mele?

Nu știu de ești aceeași privită 'n unda rece;
Când tremuri în oglindă te drege o greșală.
Dar mintea mistuește și tece prin urzeală
Și farmecul nu poate s'o prindă, s'o ferece.

MIHAIL STERIADE

BALCICUL

Vile albe sub acoperișuri roșii,
țigla arsă și ardezie 'n lumină,
cer de azur și soare 'n chiparoșii
strânși în pâle sau singuri pe colină,

o, Balcicul e-o 'mbinare caldă
de culoare și mircasmă, briză, svon,
cadru majestos în care-și scaldă
trupul, tot dezgustu-i monoton.

Marea însă veșnic pare atentă
și schimbând argintării pentru dantele,
deopotrivă pofticioasă și absentă
siarmă ceruri să culeagă stele.

Dar rămâne 'ndată numai cu durerea
sbuciumului sterp atâtor salbe
până când — desăvârșind tăcerea —
veliere-apar în tremur, albe.

ILIE TOMESCU

DUMINECĂ

Soarele crește prin geam,
Mai departe yuvuie un râu,
Satul zumzâie, o cobză, fișani, sărbătoare.
Cămășile albe cumpără pudră și oale din târg,
Leacuri amare, soarele trece hazliu printre case
Pitite. Pificii din suflet, în șoaptă, îndeamnă la poște
De vin, fripturi se'negresc pe grătare, mereu
Lăutarii. Lăuta descântă aleanuri
Din zile atâtea și nopți cu duiumul, fumul iubirei
Deschide durerei drum greu, zbucium pe scară de
Cântec, umeri stârpiți de poveri și de muncă; piepturi
Uscate de foame 'ndelungă de lăcrămi,
Toate se uită, merg toate să treacă, să piară,
Nimic, e de piatră destinul, e-o vorbă.

INTR'UN AMURG DE TOAMNĂ...

GEORGE SCRIOȘTEANU



Sfârșit secetos de Septembrie.
La prepelite...

Vănam departe, în inima Teleormanului la distanță de un ceas și jumătate de Roșiori-de-Vede, peste apele cenușii ale Urluiului, spre „Tufele Gongului”.

Acolo se întinde o câmpie care numără zeci de mii de pogoane și are o lungime trecută de douăzeci de kilometri, până la cel mai apropiat sat.

De câte ori rătăcesc prin locurile acestea, am impresia că sunt pe vasta întindere a Bărăganului.

E aceeași câmpie fără margini unde nu vezi sat, unde nu vezi pom, peste care bolta cerului albastră ca marea, se încovoae ca un enorm clopot de sticlă, învăluind-o până la orizonturi.

Miriștele, bogat investimantate în coavă de erburi ce crește până aproape de genunchi și porumburile, cari au depășit înălțimea de 2 metri, arată că aici e bogata regiune a Cernoziomului. Într-adevăr, ochiul celui mai pretențios vânător, e fermecat sorbind frumusețea acestor câmpii, iar sufletul lui se înobilează și cade în extaz, privindu-le.

Până și soarele, parcă-i mai strălucitor aci; lumina lui e mai albă, mai dulce, mai vie, și căldura mai ușor de suportat.

Cu toată boarea care dogorăște deasupra câmpiei în jocuri de păcle plufoase, totuși câinii caută cu mai multă poftă, au uitat ca și noi de căldură și oboseală, căci mai la fiecare clipă sar prepelite și din când în când și epuri.

Prietenui Cornică, nedespărțitul meu tovarăș de vânătoare se apropie de mine, împovărat de cei doi epuri — ce-i duce în spate și-mi zice:

— „Dragul meu mi-am făcut suma. Am doi epuri. Am terminat deci cu vânătoarea lor pe ziua de azi. Eu nu mai trag în epuri, chiar de mi-ar sări o sută”.

— „La fel și eu Nene Cornică”.

— „Atunci prietene dragă fiindcă e și târziu, — uite se apropie înserarea și mă simt cam obosit, — hai să căutăm un locșor la umbră, unde să ne odihnim puțin!”

— „Ideea d-tale e minunată. Așa să facem”.

Mai dăm câteva târcoale, la cari mai ucidem ceva prepelite, apoi ne retragem aproape de asfințitul soarelui, într-o vâlcelușe, în jurul căreia niște porumburi gigante își înălțau mândre moțurile, în aurul și purpura amurgului. Aci umbra o destul de deasă și răcoarea plăcută

și înviorătoare. Dar cât intrăm în vâlcelușe, Gordonul, amicului Cornică, caută foarte încordat și se târăște inserând un vânat deosebit. Același lucru face și câinele meu.

Ne trece pofta de odihnă și urmărăm cu atenție crochiurile câinilor, cari căutau din ce în ce mai înșept, tot mai încordat, până când ajung în mijlocul vâlcelușei, la câțiva metri numai de porumburi, unde se opresc brusc și cad într'un aret-ferm, cataleptic.

În vâlcelușe fânul e până la brâu, des ca peria și n'popistrat cu burueni și măricișuri. Aci s'au oprit câinii.

Ne apropiem în grabă și le dăm comanda. Se ridică sfărâind o pasăre pestriță, mare cât o găină. Amicul Cornică fiind mai aproape, îmi ia înainte și trage. Un țipăt dureros, o fâlțuire greabă de aripă rupe și dată peste spate și pasărea cade mototol.

— „In ce ai tras nene Cornică?”

— „Intr'o sburătoare fără 'ndoială”...

— „Intr'un „Ciuf”, il tachinez eu la rândul-mi...

— „Exact. Dar „Ciufii” ăștia sunt cam rari și se numesc... Spurcaci...”

Rămăsei cu gura căscată privind lung și întrebător pe amicul meu, care râdea, răsucindu-și mustața cu înțeles.

— „Da... da. E un spurcaci... crede-mă!”

— „Oh! Spurcaci!? Nu mai spune. Adevărat? N'am mai văzut minunea asta de pasăre, de când eram copil”...

Ne repezim amândoi pe urmele câinilor care au înnebunit căutând pe sub măricișuri. Când îi ajungem tocmă îi prinseseră. Era lovit în aripă. Amicul Cornică îl scoate binisor din gura câinilor cari se certau, cine să-l aporțeze mai repede. Mă uit la el: O minune de pasăre, de-o frumusețe rară. Un fel de dropie în miniatură. În clipa aceea de la vreo 50 de metri din spatele nostru se ridică, sfărâind al doilea spurcaci, negreșit perechea.

Se duce teafăr căci ne găsește nepregătiți. Privesc la cel din mână și nu mă mai satur. E atât de frumos! Și nu știu pe cine să admir mai întâi: Câinii? Pasărea? sau pe amicul meu, care fericit o mângâie și o sărută într'ună, ca pe un lucru rar... scump.

— „Îl vezi? acesta-i spurcaciul, îmi zice el emoționat. Privește-l. E ceva mai mic decât o găină, cu pene alburii-pestrițe, cam în felul celor de dropie. Mă uit la el cu admirație, și o întrebare îmi încolțește în suflet. De ce i-o fi dat oamenii acestei păsări frumoase, un nume atât de disgrătos: spurcaci?!? Ce urât sună și ce contrast între nume și pasăre. Nume urât și pasăre frumoasă.

Dar amicul Cornică, mă trezește din gânduri:

— „H mânăci din ochi? Ți place?... Te cred amice dragă. Spurcaciul este o pasăre minunată, care nu-și merită numele. E poate cel mai frumos vânat, de pe la noi. Ah! măi dragule mă n'fior când mă gândesc cât de mulți împuiau odată pe aici. Ce vremuri! Mi-aduc aminte, că numai într'o singură zi, acum vreo 20 de ani, am ucis — afară de alt vânat, — vreo nouă bucăți!... Nu credeam să-l mai văd. Sunt ani de când n'am mai găsit nici unul. Condițiunile de viață s'au schimbat, moșiile s'au împărțit și sunt călceale zilnic de

oameni și animale, dușmanii lor de moarte”...

Ne retragem la umbra plăcută a porumburilor să-l admirăm.

Soarele, în amurg, scoboară încetisor, acoperind câmpia cu manta lui de purpură. Un vântuleț ușor de toamnă înfioră paienjenisurile miriștilor cari învăluite în purpura amurgului par fire de beteală roșiatice auri. Porumburile se clatină și freacăță ușor, discret și lin, tremurând moțurile lor muiate în sânge...

Umbrele serei se întind alene purtate de adieri răcoroase, îmbalsamate cu mireme de ierburi coapte, de sulfina, de mușetel, de fân cosit...

Din depărtare un dulău necăjit latră a foame răgușit și rar împrejurul stănei, iar dinspre Urlui se aude deslusit măcăitul rațelor cari vin până la noi, înpușcând văzduhul cu iuteala fulgerului, și pierzându-se în zarea însângerată. Undeva o potârniche rătăcită, își cheamă de zor pușorii, ascuși câteva clipe mai înainte la ivirea vreunui dușman... Indușoși, ascultăm, cum îi strigă într'una, desuădăjduită, cu inima ei de mamă fricoasă și iubitoare: *Cișic-cilic... cișic-tărlie... ștărlie...*, până ce-o înghite depărtarea și n'o mai auzim. Din porumburile învecinate, ies la lumină în spre vâlcelușe, doi vântuși frățani, sărind și jucându-se cu lăbuțele. Cornică îmi face semn să nu-i sperii. Epurașii se apropiau încetisor ascultând cu atenție, de parcă ne-ar fi simțit. Se opresc la o distanță mică și rezemați pe picioarele dinapoi ca pe niște adevărate scaune, ciulesc urechile spre noi și ascultă. Câinii i-au simțit și-i pontează. Mă uit la ei, cum tremură vârgă, întinși ca niște coarde de contrabas. Li apuc de zgardă și-i țin pe loc, dar epurașii mi-au văzut mișcarea și-au șters-o...

În urma lor, ceva ruginiu, se târăște lipit cu pământul, ca un arici care-și caută hrana. O recunosc după coajoc: e vulpea. O las să se apropie și când îmi vine bine, trag! O minge roșie-cenușie, sare de câteva ori în aer și caută s'o ia la sănătoasă. Dar câinii au ajuns-o și o dau târna. Mă apropii în grabă, pregătit să-i câmpesc și al doilea foc. Însă când ajung la ea observ că nu mai are nevoie de serviciile mele: murise. O ridic. E o puiandră. Li admir coajocul: e roșu-auriu și curat. Mă uit la botișorul ei fin și ascuțit. Parcă n'ar fi fost făcut pentru sfășiat, atât e de fin. Și totuși...

Nenea Cornică o examinează cu amănunțime. Li cetesc mulțumirea în ochi și în suflet.

— „Hei, îmi zice el cam în doi peri, ai înșelat-o că-i tânără, dacă era bătrână n'o încureai. Hai, bag-o la geantă — și să mergem prietene. S'a înopțat. Deși parcă n'ași mai pleca de aici.”

Pacea blândă și melancolia acestui amurg de toamnă, îmi sfredelesc sufletul.

Poate fi ceva mai frumos și mai plăcut decât să surprinzi natura în toată goliciunea ei, în acest amurg de toamnă?... Să auzi freacățul câmpiei, să vezi transfigurarea văilor, să asculti șoaptele vântului: să respici mireasma divină parfumată, care te înviează și-ți dă sănătate, să privești jocul vântului ce zburdă voios în umbrele serei, iată dragul meu ferfecirea adevărată, la

care poate răvni, în deosebi vânătorul cinstit și conștient. Eu, n'o dau pe nimic în lume. Aici, în mijlocul naturii, lângă vânatul meu drag, numai aici mă simt eu cu adevărat fericit. Privește ce splendoare: Soarele a adormit, după dealul acela, hăt... departe la orizont înecat într-o baie de sânge, împurpurând vărfurile dealurilor și azurul bolților albastre...

O lumină violet albăstrue strălucește în văzduh, până ce pata însângerată de la asfințit se pierde cu desăvârșire. Privește ce noian de culori: roșu, purpuriu, violet, indigo, galben, albastru... rând pe rând se schimbă, se prefac, se topesc, se înlocuiesc una pe alta...

E mărețea pictură a naturii, pe care numai ea poate s'o execute. Câtă splendoare, câtă frumusețe! Rămâne numai s'o vezi, da! să ai ochi să vezi, suflet să simți și minte să înțeleagă, sublimul și fericirea ce-ți sunt hărăzite cu atât belșug, jic vânătorule...

...Uuu... Doonmuleee Injineeer... Doonmuleee Georgică... Uuu...

— Ne strigă, parcă cineva.

— Il aud! E Tudorache! Il uităsem. Sărmanul, cât ne-o fi căutat el? Răspunde-i tu, că ești tânăr și ai glas mai puternic.

— ...Măi Tudorachee, măi. Vino încoace băăă, suntem aici.

— Viu, viu numai decât.

După puțin timp auzim un huruit din ce în ce mai pronunțat până când în sfârșit, distingem în clar obscurul nopții, o matahală neagră, care se apropie de noi. Apoi, tot mai lămurit, zărim căluții lui Tudorache al nostru, precum și simpatica dumnealui *siloctă*, lungăreață și subțiratecă, cu umerii înconvoiți și aduși înainte, cu fața de ceară și gâtul de cocostăre, pe care stă rezemat și trist, un cap micuț blond și galben ca o gutue tomatică...

— ...Mi-o făcurăți, boerilor! — Mi-o făcurăți... bună!

„Ce ți-am făcut măi Tudorache?”

— Ce mi-ai făcut? Mai mă întrebați?! Păi, ce însemnează asta? Vă bateți joc de mine hai? Eu, vă cauf ca un năuc, de un ceas și mai bine și strig, de mi-am spart pieptul și d-voastră habar n'aveți. Stați la taifas, și'n mine sfărăie inima de grija Dvs. Hai, suiți-vă colea să mergem mai repede că ne-a apucat miezul nopții. Când mai ajungem noi la Roșiori, că e drum, nu jucării?”

— „Așa-e Tudorache! Ai dreptate. Dar mână și tu nițel mai repede și omi ajunge numai decât cu telegarii tăi!”

Ne urcăm și ne răsturnăm peste fânul și trifoiul de curând cosit cu care Tudorache, avusese grija să-și umple, până deasupra loitrelor, dricul postalicului.

Apoi, pornim încetisor legănați și îmbătați de mireasma fânului, pe drumea-gul dintre cletele mărăștilor și ale porumburilor, ce strălucesc în bătaia lunii, care gentilă, ne-a trimis făclierii săi, să ne lumineze calea, ce serpuște, albă ca argintul, pierzându-se hăt... mai departe după o cotitură a lanurilor în spre valea *Urului*, apoi spre apcele *Bratocului*, spre *Rusca Vasilor* și'n sfârșit spre Roșiori-de-Vede, a cărui lumină proiectează, în depărtare, o enormă pată albă-galbue pe albastrul înaculat al cerului...

GEORGE SCRIOSTEANU

GHINEA SPÂNUL

LUCREȚIA PETRESCU



Tot pe ulița Sărării, dincolo de cotitură sunt dughenile lui Ghinea Spânul-bacalul. Acum dacă i-am zis Ghinea Spânul-bacalul, cred că se înțelege, că Ghinea Spânul nu era vre-un argintar, nici Ghinea bacalul nu era vre-un bărbos.

Ce bărbos săracul Ghinea! Că destul s'a amărât în tinerețe și a tras de a surda nădejde de mustața.

Nu i-a crescut pe obrazul lui tulecele, cum nu crește iarba în ocna de sare. Și pareă e spân și de sprincene, așa le are alburii, rare și într-o culoare cu obrazul.

Obrazul lui bălau grăsuliu și rotund ca o mămăliguță turnată proaspăt pe fund.

Ei, pareă numai frumosi trăese în lumea asta? Or pentru frumusețe l'a luat de bărbat pe Ghinea drăcoasa de Marghiolița a babii Saftii, după care oftau toți băeții din Sărarie? L'a luat pentru bunătatea lui, pentru cuminția lui, pentru dughenițele și paralele lui. Și nu i-a părut rău vreodată Marghioliței, așa de bun trai a dus cu Ghinea, de rămneau la ea -- mă rog -- toate vecinele.

Și ce copii frumoși a avut! Când mergea Marghiolița Dumnică la biserică cu câte și sase -- cei patru băeți și două fete a lui Ghinea, se minunează o lume de frumusețe copiii. Și îmbrăcați toți mândru -- băeții la un fel și fetele la un fel. Dar numai la îmbrăcăminte seamănă copii Spânului unul cu altul: că la chip -- doamne ferește -- să fie doi la fel. Ei, dar ce zor să semene între dânșii când seamănă cu toții cu tată-său Ghinea. Poi firește. Fetele fiindcă sunt fete, băeții fiindcă sunt mici sunt toți spâni ca tată-său.

Dar n'au rămas multă vreme spâni. Că uite Iorgu nici n'a implinit bine optsprezece ani și ce mai mândrețe de mustată neagră a început să răsucescă. Și uite că-l ajunge din urmă Mitrică cu mustăcioara lui bălană și apoi Costache cu băbuța lui roșcată.

Și străduște-te Ghinea, cheltuește și-i însoară și-i pune pe câte și trei la casele lor, la rând cu oamenii. Trei însurători în trei ani. Ușor e? S'au dus mai toate părăluțele străuse cu greu de Ghinea.

Apoi s'a mai odihnit o vreme cu nunțile, că fetele se prăpădiseră amândouă

într-o iarnă de vărsat, iar Antonică, băiatul al patrulea e încă mic și nu se gândește la mustăți și însurătoare.

Dar anii trec repede. Iacă-l și pe Antonică de optsprezece. apoi de douăzeci, apoi de douăzeci și doi.

Și ce amărât e băiatul, ce catranită e mamă sa!

Poi cum să nu fie? Cum de s'a brodit, ca cel din urmă dintre copii să fie tot spân, pareă și mai spân ca tată său. Și de ce n'a vrut Dumnezeu să semene și Antonică cu ceilalți frați în neamul mamei-sau sau în alte neamuri. Dar degeaba e toată amărăciunea băiatului, degeaba-s toate alifiile și pomezile Marghioliței, că Antonică tot așa a rămas.

Și fetele din Sărarie -- drăcoasele -- l'au și poreclit: Spănu lui Spănu.

Dar Ghinea în schimb îl pierde din ochi de drag. Nu se poate spune, că a fost tată rău cu ceilalți copii, dar cum îi poartă de grijă lui Antonică și ce străie peste strate îl tot cumpără de parcă ar fi fecior de beizadea!

Se miră și Marghiolița acum de dragostea asta a bărbatului ei pentru băiat. Poate fiindcă a fost cel din urmă, venit târziu, atunci când Ghinea și Marghiolița erau mai mult cărunți, poate fiindcă e cumințe și potolit ca tată-său și îi seamănă leit. În sfârșit nu știe nimeni pricina adevărată, dar iată pe Ghinea, că pofteste într-o Dumnică la el pe popa Niculae de la Vovidenie, pe Arghir blănarul și pe Antochi hogasierul și face -- luându-i pe ei martori -- danie lui Antonică -- dughenile și casa și gospodăria toată.

Ce a clocit în sufletul lui Ghinea și de ce a nedreptățit așa pe ceilalți copii -- Dumnezeu știe.

Și pentru întâia oară n'au folosit nimic rugămintele și plânsetele nevestei.

Ei, acum mai răd de Antonică fetele din Sărarie? Și credeți că n'o găsi și el o fată curățică și cumințe tot ca Marghiolița ca să-l iee?

Ba găsește de o vrea o sută. Că toate se uită acum după el galeș, iar Tincuța preotesei l'a și trimis vorbă. Și s'o însura băiatul și o avea și el mai la urmă vre-un copil să-i semene, ca să nu să se isprăvească cu totul neamul Spâneștilor de la Iași de pe ulița Sărării.



CU AMICUL HANS IN ȚARA LUI D'AUREVILLY

11 Aprilie.

În sfârșit am părăsit definitiv Cherbouville, dar ne-am oprit curând la micul Saint Sauveur le Vicomte, locul de naștere a lui D'Aurevilly.

Coborâm lungă și singura stradă cu case vechi, de piatră cenușie. Culoarea aceiași cu casele cu două etaje la aceeași înălțime, dau o impresie monotonă, cu toate că strada se răsucesce și se lărgeste uneori formând piețe. În trecerea noastră la micul hotel din dosul târgului, oameni la ferestre. Am găsit apoi pe Monsieur Yver care a alcătuit micul muzeu D'Aurevilly și ne-am dus cu el să ni-l arate. M. Yver este un om ciudat. Mic, cu un surâs nenorocit mereu pe buze, cu ochii parcă înlăcrămați. A fost douăzeci de ani în slujba abatelui Anger, prietenul lui Barbey, care i-a insuflat dragostea pentru romancierul normand.

Dela moartea abatelui, nu s'a mai ocupat decât de Barbey. A strâns cu o miraculoasă răbdare toate cărțile lui, toate lucrurile lui, manuscrisele, notițele, hainele, toate fotografiile și peticele de hârtie. Astfel a izbutit să alcătuiască un muzeu. Acum poate răspunde la orice chestiune de detalii, și de nu are poate simțul critic, cunoaște viața autorului zi cu zi. Ai impresia, vorbind cu M. Yver, că Barbey trăiește încă.

Mi se conturează imaginea pe care mi-o dăduse lecturile îndelungate, iar silueta literară prinde viață.

M. Yver, după ce-și prepară mâncarea în singura cameră și-și hrănește nevasta paralizată de 12 ani, care nici nu-l mai cunoaște, pornește zilnic spre muzeu — „C'est un derivatif“, spune el naiv, probabil la fel tuturor vizitatorilor, dar totuși tragic. Ființa lui Barbey nu-l părăsește niciodată. Vede pretutindeni eroii romanțelor lui, îi visează și le plasează în Cotentin toate peripețiile.

Și totuși umilul M. Yver nu are nimic dandy tipul preferat al lui Barbey dar dacă autorul Normand și-a plimbat personalitatea magnific încorsetat, și cu mâna fină — mândria lui — pe șold, cu obrazul ușor fardat, cu părul la bătrânețe înegrit, cu ghețele dureros de mici, toți prietenii lui au fost umili, dar nu mai suflet. Săgetătorul avusese înăuntru, mai du siècle ca tandrul Musset și toată viața rămăsese singuratic și tânguitor. Fratele său Leon sau abatele Anger fuseseră fără prestață, dar suflete minunate. Minunat fusese în deosebi, tipograful Trebutien, care sărac și neputincios găsea totuși mijloc să tipărească desăvârșit cărțile prietenului său refuzate aiurea. Pe Trebutien ni-l aminteste mai ales M. Yver. În muzeu vedem mobilele puține și neînsemnate ale faimosului Dandy ireproșabil căruia nu i se putea imputa decât de a fi excesiv, vedem volumele și manuscrisele legate savant.

Așa lugubra Histoire sans nom e legată în negru, iar Medailons de l'Académie în verdele academician. Pe pereți, fotografiile tuturor cunoscuților și diferitele poze savuroase ale lui Barbey, fidele modelelor de eleganță celebre, Byron, Brunnel și chiar... Balzac, deci o concepție eclectică asupra modei și în orice caz, importantă după 1830.

Pe o măsuță, creioanele de toate culorile cu care trăgea săgeți bizare și simbolice pe toate colturile manuscriselor, sau cu care își făcea sprâncenile, apoi

fardurile și pudra. Prin dulapuri, hainele complicate și, mai ales, vestele de mătase colorate, celebre.

Barbey D'Aurevilly a fost, un romantic întârziat și de aceea neînțelegător al contemporanilor, și neînțeles de ei, din categoria romanticilor aristocrați și catolici în genul lui Chateaubriand, un retorice cu mare talent (conversația lui era celebră) și un temperament de combatant uimitor de rezistent, cu toate momentele lui de delicateță și de suferință tinere.

Un Normand impregnat de solul natal, transplantat greșit la Paris. Îmbinarea diferitelor lui caracteristici, nu s'a făcut însă armonios, de aici savoarea personalității lui complexe : fond adânc uman decorat cu ornamentații deseori amuzante. Imaginația lui în perpetuă mișcare care vedea numai gigantic, făcea mereu mizerii catolicului din el, și putem găsi din plin, motive de ironie. Scuză lui Barbey pentru subiectele scabroase „Pour en ôter le goût“ nu e convingătoare.

M. Yver îmi explică multe nelămuriri. Dar mă întreb, oare Hans care abia știe un nume propriu învățat de curând, și care ascultă cu interes cum o fi legând el atâtea mici fapte împreună ca să-și poată imagina un om așa de complicat, zăcăind de sevă, și în veșnică vibrație?

Apoi, în donjonul din spatele muzeului care a avut un rol principal în imaginația lui Barbey. Din vârful lui, ne alunecă privirea prin orășel, mai departe la mânăstirea Mariei Postel, printre arborii răsleți, pe iarbă. Atmosferă de o nespusă melancolie, aer suav, culori tandre, pășiri cântărete. Iar M. Yver, cu abilitate, plasează silueta mândră a lui Barbey prin locurile neschimbate de loc de atunci, pe potecile, pe drumul mai ales pe care, bătrân, se plimba neobosit cu abatele Anger, mereu în discuții pioase și'n efuzii sentimentale.

Legendele aici circulă, iar oamenilor le plac aventurile. Scriitorul Normand a găsit în abundență modele și întâmplări pentru romanele lor.

Imaginația a mărit apoi cadre dela început mari.

M. Yver nu obosește — „Voilà la maison du célèbre prêtre marié“.

Coborâm și ne strecurăm printre pomi cu floarea începută. M. Yver se plânge : nimeni nu-i dă nici un ajutor, primarul nu ia parte decât la banchetele ocazionale ca să-și ție impozant discursul, librării îl fură sau îi plătesc derizoriu publicarea manuscriselor cu atâtea greutate strânse și puse la punct. Cu ocazia aducerii rămășițelor scriitorului dela cimitirul Montparnase — scopul cel mai însemnat, al vieții lui și care s'a îndeplinit după un plan admirabil, — el a plătit totul din economiile lui infime. Paul Bourget, ultimul amic în viață al lui Barbey, nu scrie decât prefețe sentimentale, iar Henri Bordeaux, trimisul oficial la Saint Sauveur a citit cărțile autorului în tren ca apoi să declame cu patos și să facă imediat un volum prețios și ridicol.

Am ajuns într-o grădiniță cu câteva cruci. Printre ele, alături de fratele Leon Jules Barbey d'Aurevilly „Je duc de Guise de la littérature“. Un buchet de flori deasupra, pioasă grijă a d-lui Yver.

Ne aplecăm plini de emoție, tăcem un timp, apoi șoptim câteva vorbe despre el. Liniște perfectă, pomi parfumați, pasări

cu cântec neîntrerupt. Săgetătorul s'a împăcat însăfârșit cu legile firii. Oamenii sunt tot așa de negliobi, dar el nu mai face nic un gest de împotrivire. A renunțat la toate credințele lui aprige și la scrupulele de om de lume, la morală intransigentă și la gusturile romantice, la garderoba faimoasă. Și-a păstrat numai câteva oase firave, doar cu o ușoară îngroșare la genunchi.

12 Aprilie

După o ultimă plimbare prin Saint Sauveur le Vicomte ticnit, plecăm iarăși și numai gândul de a revedea marea îmi mai alungă păreri de rău. Ne hotărâm să ne oprim la toate localitățile mai însemnate, oricât de puțin. Începem printr'un ocol de câteva ore cu Carteret, mică stațiune balneară deseori vizitată de Barbey unde ai după asigurările bae dekerului, priveliști superbe asupra mării. Între două trenuri, fugim prin orășelul La Haie du Puits, vizităm biserica, traversăm strada principală și cumpărăm ilustrate. Apoi Carteret...

Urcați pe falezile capului Carteret, lângă far. Hans își scobește în granit numele. Privesc la marea care se întinde nesfârșită. Vântul nu mai șueră ca la Hague iar apa nu se mai zbate așa de puternic. Inceț, inceț, la începutul marelui, spuma subțire, dantelată se împinge pe nisipul întins rămas încă umed de dimineață. Aproape cerul albastru cu bucăți de vată, iar în fund metalic. Marea verde-lăptos. În dreapta stâncilor, verdele se preface pe nesimțite în albastru ce se termină cu fășii de scamă albă. N'aud decât marea și totuși surprind sunetele cele mai curioase. Culorile curg și nuanțele lor se înbină în mișcare continuă. Nu pricep după ce legi se împletesc în ființa mea, la un loc, culorile, sunetele, aerul care mă cuprinde, parfumul firav și totuși complicat. Nu pricep cum compozitorul a apropiat armonios atâtea elemente disparate, și mă gândesc la compozițiile omenești așa de simple făcute din elemente identice. Și nu mai cred într'o transpunere posibilă a naturii. Arta își are legile ei omenești, dar din natură nu-și ea decât elemente de decor. Nu văd ritmul poeziei care ar putea să semene cu ritmul mării ce se frământă fără opriri împrejurul meu. Colecția de creioane colorate a Contabilului Barbey n'ar ajunge pentru înșirarea culorilor din față. Și umil, îmi întorc capul dela stânga la dreapta, ca să văd pe fășii marea prea largă pentru a fi cuprinsă toată dintr'o privire.

Ne întorcem pe o potecă îngustă spre plajă, marea mereu se depărtează, iar nisipul se întinde tot mai larg. Stâncile de granit se eponiază, se înmoaie parcă în seara ce coboară misterioasă și par a fi niște bucăți imense de plută uscată. Hans exclamă : „Stii c'am stat în deal, exact 35 de minute !“. În oraș cumpărăm ilustratele de rigoare cu biserica, strada principală, și soarele contemplativ deasupra mării. Hans se indignează însă împotriva fotografiilor falezelor.

ANTON HOLBAN

DIN DOCUMENTELE POSTUME ALE CLUBULUI PICKWICK

— POVESTEA BATRANULUI SECRETAR —

(Urmare)

CHARLES DICKENS

Când febra îl părăsi, când cunoștința îi reveni, se deșteptă ca să se găsească liber și bogat, ca să aflu că tatăl său, care-l surghiunise să moară într-o pușcărie, care lăsase pe cei ce trebuia să-i fie mai scumpi ca propria-i existență să piară silnici și cu acea tristețe în inimă ce nici un medic nu ți-o poate vindeca; că tatăl său, denaturat, fusese găsit mort în palatul său. N-ar fi avut curajul să facă din fiul său un cerșetor; dar orgolios, până în capătul sănătății și forței, amânase măsurile de luat pentru aceasta, până în momentul când era prea târziu să o facă: și acum putea scrâșni din măsele, în lumea cealaltă, la gândul tuturor bogățiilor ce această neglijență făcuse să treacă pe capul fiului său.

George Heyling reveni să afle norocul, să-și amintească teribilul jurământ ce făcuse, să-și dea seama că inimicul său era tatăl propriei sale femei, omul care l-a înfundat în pușcărie și care, când flica sa și copilul său se aruncaseră la picioarele lui, cerându-i milă, i-a gonit cu scârbă. Oh, cât plângea nenorocitul Heyling slăbiciunea ce-l împiedeca să se ridice să urmărească cu hărnicie răzbu-narea sa!

Se transportă departe de locurile ce-i erau martore la mizeria și la dubla pierdere ce suferise: se retrase pe marginea mării, într-o locuință plăcută, nu cu speranța să recâștige fericirea sau liniștea, căci una și alta erau pierdute pentru vecie, dar ca să-și întreprinde energia abătută, să mediteze asupra proiectului ce nutrea cu o statornicie implacabilă. În acest loc chiar, câte-va spirite rele, fără îndoială, îi procurară ocaziunea primei și celei mai oribile răzbu-nări.

Era vara: cufundat în negrele sale gânduri, Heyling eșea spre seară din sălașul său solitar, urma o cărărușă, cu piciorul pe marginea abruptă a mării, până la o poeniță pustie și sălbatecă, ce o înfălăuise în cursele lui vagabonde și care plăcuse închepării sale exaltate. Acolo, se așeza pe sfărâmături de stânci și îngropându-și fața în mâini, rămânea ceasuri întregi, până ce înaltele umbre ale stanelor de piatră ce-i amenințau capul, aruncau o noapte deasă pe toată vecinătatea.

Într-o seară liniștită, stătea acolo, în poziția sa obicinuită, ridicând din când în când ochii să urmărească sborul unui pescăruș sau pentru a contempla glorioasa brazdă de lumină, care începând din țărnul oceanului, părea că duce până la punctul extrem al orizontului, acolo unde soarele începea să se aplece în apă, — când profunda liniște a peisajului fu turburată de un lung strigăt de primejdie. Heyling întinse urechea, ne știind de la început ce se petrece: apoi strigătul fu repetat și mai sfâșietor, se sculă în picioare și se grăbi să alerge în direcțiunea de unde venea șgomotul.

Scena ce se oferi ochilor săi vorbea dela sine. Vestminte erau puse pe plajă; un cap de om se ridica deabia deasupra talazurilor la mică distanță de mal, în timp ce, pe țărnam, un bătrân își frângea mâinile cu desperare, alerga de colo până colo, chemând ajutor. Heyling, ale cărui forțe erau atunci suficient de slă-

bite, smulse hainele de pe el și se aruncă în valuri cu intențiunea de a se grăbi să scape omul ce se ineca.

— Grăbiți-vă, d-le, în numele lui Dumnezeu! scăpați-l, scăpați-l în numele Domnului! E fiul meu, d-le, singurul meu copil! zise bătrânul apropiindu-se tremurând de emoție. Singurul meu fiu, d-le, și care moare acolo, sub ochii tatălui său!

— Dumnezeu mare! strigă bătrânul dând înapoi; Heyling!

Heyling surăse și păstră tăcerea.

— Heyling, reluă bătrânul rătăcit; fiul meu Heyling! Scumpul meu copil! Vedeti, vedeți... Și tremurând de necaz, nenorocitul pârinte arătă locul unde omul se zbătea cu moartea.

— Ascultă, urmă bătrânul, a strigat iar! Trăește, încă! Heyling scapă-l, scapă-l!

Heyling surăse din nou și nu făcu nici o mișcare.

— Te-am maltratat, strigă bătrânul căzând în genunchi și rugându-l cu mâinile împreunate. Răzbu-nă-te; ia-mi toată averea! Ia-mi viața! Aruncă-mă înapoi la picioarele tale și dacă natura vă vrea, voi muri fără să mă apăr! Milostivește-te, omoară-mă, Heyling, dar scapă-mi copilul! E atât de tânăr! Atât de tânăr ca să moară!

— Ascultă, zise Heyling, scuturând bine mâna bătrânului, vrei să am viață pentru viață, iați aci una! Copilul meu a murit sub ochii tatălui său, el a murit într-o agonie mult mai groznică ca aceea a acestui tânăr calomniator al surorii sale. Ai răs atunci. Ai trântit ușa în fața fiicei tale, când moartea i-a pus pețetea pe ea! Ai răs de suferințele noastre... ce gândești acum? Privește acolo, privește acolo!

Vorbind astfel, Heyling arătă oceanul. Un strigăt slăbuț se auzi; ultimele, teribile convulsii ale inecatului scuturară talazurile ce plescăiau; un moment apoi suprafața lor se netezi; ochiul nu mai putea distinge locul unde tânărul dispăruse într'un mormânt atât de timpuriu.

Trei ani se scuseră, un gentleman scobori din trăsura sa la ușa unui avocat din Londra, bine cunoscut, ca să nu-i exagerăm susceptibilitatea. Ceru o întrevvedere pentru o chestiune importantă. Fața streinului era palidă, bătută de suferință, rătăcită și nu trebui toată istețimea omului de afaceri ca să recunoască, că bolile și nenorocirea pustiise ființa sa, că numai palma vremii n-ar fi putut îndeplini această răvășeală într'un îndoit timp al vieții.

„Doresc, zise streinul, să aveți bună-tatea a vă însărcina cu o afacere ce mă interesează mult”.

Avocatul salută cu multă plecăciune și aruncă o privire pe pachetul ce clientul îl ținea în mână. Acesta remarcă și urmări:

„Nu e o afacere de șir și hârtiile acestea nu sunt căzute în mâinile mele fără lungă caznă și mare cheltuială”.

Avocatul examină pachetul cu mai mare curiozitate încă și noul său client

desnodând sfoara ce-l lega, îi arătă o cantitate de bilete cu câteva copii de acte și alte documente.

— Cum veți vedea, zise clientul, omul de care e vorba a împrumutat de câțiva ani mari sume pe aceste hârtii. Era convenit tacit cu primii împrumutători, de la cari treptat le-am cumpărat toate pe întreitul și împătritul valorii lor; era convenit, spusei, ca aceste bilete să fie înnoite din timp în timp, până la o epocă oarecare; dar această convențiune nu e exprimată nicăieri. Împrumutatul a suferit în timpul din urmă pierderi mari și aceste obligațiuni, venindu-i pe cap dintr'odată, îl va trânti în mizeria.

— Totalul e de câteva mii de lire sterlinge, zise avocatul privind hârtiile.

— Da, răspunse clientul.

— Ei bine, ce facem noi?

— Ce să faceți? strigă clientul cu înfocare. Întrebuințați pentru ruina lui toate mijloacele legii, toate subtilitățile șicanei, toate mijloacele, oneste sau nu, ce poate inventa cei mai șireți procesduristi. Vroi să moară de o moarte prelungită, sdrobotoare! Ruinați-l sechestrați-l, vindeți-i averea, pământurile cu toba! Dați-l afară din casă! Cerșeașcă la bătrânețe și stingă-se în pușcărie!

— Bine, dar cheltuieli, d-le, cheltuieli la toate acestea, observă avocatul când își reveni din prima lui surpriză. Dacă pârâțul e ruinat, cine va plăti cheltuielile?

— Fixați o sumă, strigă streinul, ale cărui mâini tremurau atât de violent că deabia putea ține condeiul ce apucase; fixați o sumă oarecare și vă va fi pusă la dispoziție. Nu vă temeți a cere! Nimic nu-mi va părea prea scump, numai și numai să-mi ajung ținta.

Avocatul arătă o sumă mare la întâmplare, mai mult să știe până unde clientul său intenționa în mod real să meargă, de cât să se gândească la ceace i-ar acorda. Fără să ezite, streinul scrisse o trată bancherului său, i-o dădu și se îndepărtă.

Trata fu onorată cuviincios și avocatul, văzând că putea să conteze pe ciudatul său client, se puse serios pe treabă. Timp de doi ani, apoi, Heyling veni să-și petreacă zilele în biroul avocatului, curbat peste hârtiile care se îngrămădeau pe măsură ce urmărire după urmărire și proces după proces se desfășurau. Citea cu ochii scânteetori de veselie cererile de auânare, scrisorile cu rugăminți ferbinti, obiecțiunile de ruină sigură ce partea adversă invoca. La toate aceste rugări pentru nițică indulgență, nu era decât un singur răspuns: *trebuie să plătești*. Pământurile, casele, mobilele fură vândute unele dupe altele și însuși bătrânul ar fi fost pus sub veriga unei închisori, dacă nu reușea să fugă, înșelând vigilența gardei însărcinată cu capturarea pradei.

(Sfârșitul în n-rul viitor)

Trad. de GH. I. CRIVĂȚ



CRITICA LITERARA

UN CRITIC SĂRBĂTORIT

Societatea Scriitorilor Români a sărbătorit prin discursuri omagiale și prin prezența unui mare număr de scriitori și admiratori pe criticul Mihail Dragomirescu, care a împlinit, anul acesta, vârsta de șaiszeci de ani. Nu greșim dacă

racterul transcendental al „capodoperei” care n'are nici un fel de contingente cu viața de toate zilele și realitatea curentă. Numai simbolisții deveniți în urmă modernisți — îndrăgiți de lebede, azur și zăpezi imaculate mai aveau cultul me-

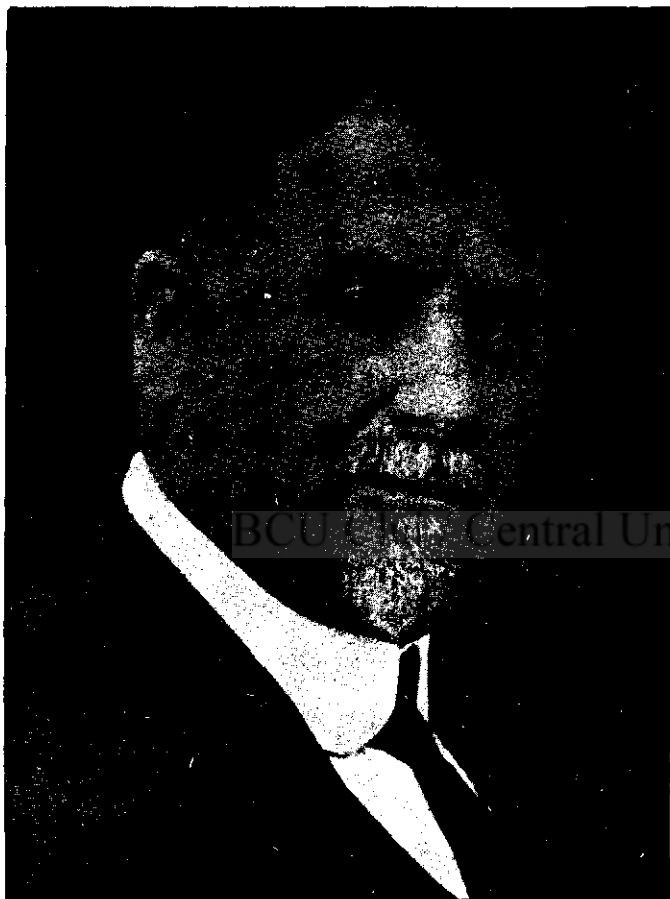
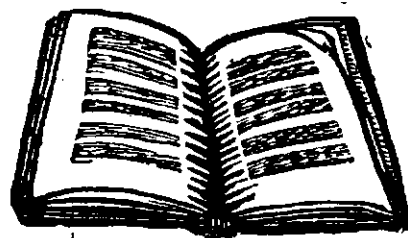
streinătate. Nu e de mirare deci că d. Mihail Dragomirescu a căutat să le taie retragerea și din partea aceasta și și-a publicat „Știința literaturii” în franțuzește. Vor apare probabil câteva sentințe despre ea acolo și atunci se vor preda și oficialii noștri.

Trebue să menționăm aci însă și cealaltă latură a activității d-lui Mihail Dragomirescu: cea didactică. Lăsând gluma la o parte putem afirma că „Institutul de literatură” e, dacă nu o pepinieră de critici, cel puțin una de viitori buni profesori de limba română. În privința aceasta, manualele de „Limba Română” ale profesorului de literatură sunt până astăzi cele mai bune antologii românești și singurele surse de informație promptă și în general exactă. Sunt cu totul superioare sub unghiul didactic. E de altfel un fapt peste care nu se poate trece ușor: d. Mihail Dragomirescu este cel dintâi profesor universitar care s'a ocupat oficial de literatura românească de azi, în vreme ce atâtea alții se refugiază circumspecți în zone mai puțin stabile.

E adevărat că de atâtea ori s'a înșelat destul de dezolant. Că a ajuns la concluzii care au stârnit hilaritate. Dar e cert că până acum după război, când s'a pornit pe inexplicabile concesii, văzuse destul de just în domeniul prozei și al teatrului. E cel care a pregătit pasionat drumul lui Liviu Rebreanu și a impus „Patima Roșie” a lui Mihail Sorbul.

Și când la prezidenția Societății scriitorilor români se găsește scriitorul, care acum 15 ani bătea sfios și necunoscut la ușa casei din strada Gramont, iar la prezidenția Societății autorilor dramatici, autorul pe care criticul căuta să-l impue, tot pe acea vreme, cu încăpățănare și entuziasm teatrului Național, sărbătorirea d-lui Mihail Dragomirescu de către aceste două societăți, e și justă și morală și elocventă.

CAMIL PETRESCU



D. MIHAIL DRAGOMIRESCU

afirmăm că mai bine de jumătate din acești ani au fost închinați unei neobosite strădanii critice, pe care nu știi sub ce aspect s'o admiri mai întâiu.

Căci puțini dintre criticii noștri au pus atâta pasiune preseverentă și atâta seriozitate convinsă în studierea fenomenului literar ca fostul director al „Convorbirilor Critice”. Pe când majoritatea criticilor noștri mai mult sau mai puțin improvizați, au aerul degajat, și amabil dezolat, al unor amanți pe care literatura, ea nu-i lăsa'n pace (căci, din partea lor, au atâtea de făcut...) criticul Mihail Dragomirescu își consideră — fără nicio ipocrizie — îndatoririle ca o misiune și o divină favoare în acelaș timp. Puțini critici mai cred că d-sa în ca-

sianic al poeziei. (Și iată dacă vreți apropiind pe d. Mihail Dragomirescu de Mallarmé încă o dovadă că extremitățile se ating).

D. Mihail Dragomirescu are și o „Estetică” proprie, menită să facă un fel de sinteză între Estetica deductivă moștenită dela Platon și cea inductivă dusă mai recent la înflorire de Fechner. Universitarii noștri, oficioșii dela departamentul estetice refuză însă pentru moment să ia cunoștință de această nouă producție în domeniul specialității lor, fie că prudenți nu vor să se strice cu un superior de care au nevoie în Consiliul profesoral, fie că, și mai prudenți încă, nu se ocupă de cât de chestiunile despre care s'au publicat deja studii în

TRADUCERILE

(Cu prilejul tălmăcirii poemelor lui Carducci)

Foarte precise lucruri semnează d. E. Lovinescu în prefața volumului, pe care i-l datorăm îndrăznicii și muncii domnului Giuseppe Cifarelli și foarte util lucru a făcut traducătorul cerându-le. De două ori util: pentru că impune atenția cetitorului neprevenit (care altminteri ar păcăsi poate dela întâile pagini o carte greoaie — și încă de versuri) și mai ales pentru că se reia acolo în mod special o problemă — nu streină de o eventuală politică a cărții.

Intrucât un poem este traductibil în unitatea lui emoțională sau întrucât trecerea lui dintr'o limbă într'altă limbă echivalează cu o reală trecere dela un mod de sensibilitate la alt mod, iată probleme vechi, pe care discuțiile „poeziei pure” le actualizează abstract dar nu fără folos. Prefața traducerilor d-lui Cifarelli pleacă dela premisele acestei celebre lupte literare și — cu scuza mărturisită a unei scheme — distinge din punctul de vedere al traductibilității lor de o parte poezia clasică, realistă și ideologică, de altă parte poezia romantică (înțelegând cu acest cuvânt întreaga estetică a versului sugestiv, muzical, independent: estetica versului — entitate transcendentă și de artă). Discutabilă deosebite. Ni se pare însă că deși datele chestiunii au fost puse cu deplină precizie, totuși prefața nu le-a utilizat întregi sau în orice caz nu a mers până la precizarea ultimelor ei consecințe.

Încercăm. Există un moment prealabil al creației poetice, o anticameră unde așteaptă fără ierarhia potențelor lor sensibile, vagi, inconsistente, neaduse încă la lumina modului liric și indivize aproape toate elementele viitoarei realizări. aproape întreaga schemă a versului viitor. Și acestei clipe preliminară, îi urmează fenomenul inefabil și de nedefinit al acestei profunde dospiri, ce alcătuiește sensul poeziei, al acestei înălțări pe un plan — care nu se dispensează de elementele precedentului, dar le supune unui mister ce va avea să le schimbe duritatea, transparența și conturul. Este momentul unic al (cum foarte frumos a scris d. Lovinescu undeva, mai de mult) al „convertirii inorganicului în organic”.

Ori există poeți, care nu depășesc întâiul minut al acestui proces de taină și creare, ci rămân etern pe locul prim al posibilităților nedefinite, uzează de materialul lor poetic, fără să-l înalțe dincolo de el și fără să-i desprindă din adâncului singurul fir de rădăcină ce leagă pământul de ceruri. Am spus cuvântul: *material poetic*. Imensa parte a literaturii versului se identifică cu a-

cest lot de estetică nedeplin realizată și se părăsește pe sine între marginile unei țări învecinate și cu povestea și cu satira și cu drama și cu orice altă disciplină, căreia cuvântul îi ajunge ca o haină croită bine. Poezie minoră? Nu. Doar o altă poezie decât aceea, care și-a urcat toate treptele destinului său.

Acest criteriu ni se pare, că trebuie utilizat atunci când vrei să desparți — în vers — traductibilul de netraductibil și cu acest sens se vede lămurit de ce Racine — clasic — este inaccesibil alt undeva decât în limbă franceză și de ce dimpotrivă Victor Hugo — romantic — poate să treacă dintr'un vocabular în alt vocabular, ca dintr'o odaie în altă odaie.

Afirmația este verificabilă chiar și în mica literatură de traduceri, pe care librăria românească o posedă. Desigur traducerile d-lui D. Nauu din Racine sunt mai mult decât prețioase. Nu însă pentru că ar fi izbutit să prindă sensul poetic al versului racinian, ci pentru că această lipsă poate trece lesne neobservată, între replici — a adevărat sustinute, și în versiunea d-sale, într'o mișcare lentă și grațioasă.

Ori gândiți-vă ce admirabile versiuni românești are Francis Jammes. Cine își amintește „Întâia elegie” tălmăcită la noi știe că ea egalează originalul. Cum explicați lucrul acesta — dacă îl puneți mai ales în apropierea traducerilor din Beaudelaire? Și cum explicați deasemeni faptul că Valery în versiunea nemțească a lui Rilke este sub Francis Jammes în versiunea tot nemțească a unui traducător oarecare?

Însenuările noastre de mai sus delegează se pare răspunsul acestor întrebări. Iar exemplul lui Jammes, admirabil scriitor de material poetic și bogat temperament liric, le întregeste.

Revenind la traducerea recentă a d-lui Cifarelli, este Carducci din punctul nostru de vedere traductibil? N'a depășit întâia etapă a fenomenului de creație și în consecință, poate să ne fie transmis întreg sau măcar în esență? D. Lovinescu se crede îndreptățit să răspundă afirmativ. La drept vorbind, sarcina soluționării acestei chestiuni îi revine întreagă d-lui Cifarelli. Și volumul d-sale a dat răspunsul, pe care și noi (mai puțin informați decât d. Lovinescu) l-am fi îndrăznit. Anume: există o bună parte din opera acestui italian, care rămasă în anticamera poeziei și utilizând elemente prime, ne poate fi trecut în românește fără mari pierderi. Și există o altă care este absolut inabordabilă.

Un exemplu pentru întâia afirmație.

*Dece te uii, bătrâne pacient,
Colo prin gardul de gheorghine'n floare,
Prin crengile de soc, spre orient
Cu pleoapa umedă lucind la soare?* (Pagina 15)

Grațioasă strofă, cu un ultim vers de o frumoasă precizie vizuală și cu un ritm suptu mai mult decât îndemnată.

Și un exemplu pentru a doua observație.

*O, vacilor cerești, ce din pășunile
marine văți urcat, nori albi, vărsați-vă
din ugerile voastre-amflute laptele
pe lanuri, pe coline, pe tot verdele
pădurii care a'nceput să fașie?* (Pagina 113)

Vedeți, aici, imaginea, foarte frumoasă prin ea însăși, se vulgarizează și scapă înțelegerii la prima lectură. Expresia greoaie și versificația complet inacceptabilă compromit un poem — poate — realmente frumos.

Dar munca d-lui Cifarelli trebuia menționată. Este un serviciu mare, pe care îl face bibliotecii românești și i se cuvine acestor bune intenții și îndemnul și recunoștința noastră.

MIHAIL SEBASTIAN

P. S. Observați jenanta asemănare între ideea strofei mai sus citată și imaginea, pe vremuri, celebră a d-lui Blaga:

„spre munți trec noiri cu ugerile pline”?

Unui poet care exersa în poezie imaginea pentru imagine, nu i-ar fi fost îngăduită o astfel de surprinzătoare apropiere. Vai! dacă exemplul d-lui Cifarelli ar fi urmat și traducerile s'ar înmulți, câte exemple tot atât de penibile s'ar afla?

NOTE BIBLIOGRAFICE

VIATA LITERARA No. 93 aduce un variat și bogat sumar:

Remarcăm: *Adrian Maniu*: Statul parazit al culturii; *G. Călinescu*: Epoca monumentalului; *I. Valerian*: De vorbi cu Sabîn Drăgoi; *Al. Bădăuțu*: Mihail Dragomirescu; *Grig. Malciu*: Schiță banală; *N. Crecedia*: Cronici; Poezii de: A. Sava; Furnică Dan, A. Lambrino, etc. etc.

Un judicios articol în chestiunea culturii românești găsim în „Ministerul fără cap”.

VASILE DOBRESCU: „Pe plajuri muscelene”, versuri, preț 30 lei.

L. LUDO: „Hodge Podge”, navele umoristice, preț 60 lei.

plastica

FILIP MARIN

Pe o zi călduroasă, în vara trecută, o mână de prieteni petrecură pe bietul Filip Marin la poarta locașului de venicie.

Generația tânără ce se ridică azi din vâlmășagul frământărilor încărcate de griji prea materiale, și căreia nu i s'a



FILIP MARIN
in atelierul său

veacurilor artei mari, în tovărășia scumpei sale soții, singura ființă care l-a priceput, care l-a îmbărbătat, care l-a mângâiat, și pe chipul căreia el știu să culegă atâtea expresiuni de nespusă duioșie și să le pietrifice în operele lui.

Și de aci, din liniștea și tăcerea pietrelor răsăriră una câte una, opere pline de viață neperitoare.

Dolores, Erato, Gândirea, Tineretea, chipul blândului Crist... și câte altele... sunt jertfe plămădite cu trudă în taina altarului.

Și când aceste opere trecură pragul casei în lumina expozițiilor ele nu cunoscă poate faima sgomotoasă a reclamei ticluite cu socoteală, iar amatorul dus de curente pregătite nu se va fi arătat poate destul de binevoitor.

În schimb însă, personalități cu altfel de pregătire, și adânc convinse că opera de artă nu e numai marfă ce se cumpără ca să fie revândută, l-au răsplătit îndeajuns.

Și regele Carol, care se știe cu câtă finețe de colecționar de rasă, prețuia arta cinstită, arta rezultată din înaltă chemare și adâncă cunoștință a meseriei,

Sub degetele lui vânjoase, lutul isbit cu nervozitatea celui ce știe ce caută, prindea în câteva modulațiuni neșovăite pecetia vieții.

Urmas după acea zile întregi de reflecție, ceasuri mute de examinare... iar materia primea încetul cu încetul o învestmântare nobilă, curată, plină de probitate ca formă, și de adevăr ca expresivitate.

Era natura lui de gânditor amoretz care urca... urca... culmea spre taina cea mare.

De l-ar fi oprit cineva brațul în faza nervoasă a lucrului, opera ar fi rămas tot atât de interesantă ca și în faza de nespusă delicateță a modelatului lui, atât de savant.

Iată cine a fost Filip Marin pe care generația tânără nu-i a fost dat să-l cunoască; iată cine fu artistul care a știut să pună atâta dar de viață în chipurile ce eșiră din daltă lui, care știu să intruchipeze ca nimeni altul sufletul lui Eminescu într'un proiect de monument cugetat și muncit ani de zile... pornit dela el, fără știrea nimănui, fără sprijinul nimănui... căci modestia și timiditatea lui de copil nu-i îngăduia să cerșească sprijin și încurajare.

Opera deci rămâne neterminată — ca multe alte vise acoperite de praful anilor și uitate prin ungherile atelierului.

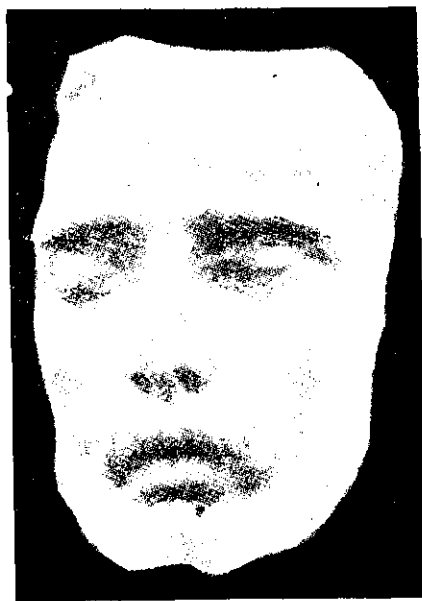
Să nădăjduim însă că aceeaș generație care azi e învinuită de nepăsare pentru artă, nu va întârzia să scuture praful uitării, să așeze în locul ce se cuvina opera lui Filip Marin.

Și gândindu-mă la ceasul acela, parcă văd chipul bietului artist cu ochii lui mari ce-i rotea timid și întrebător, cătând parcă să prindă pe chipul celui ce-i privea lucrarea, efectul produs, fără să scoată o vorbă, fără să înșire explicații de doctrine sau intențiuni de individualitate!

Și când privitorul părea vădit satisfăcut, ochii lui mari se acopereau de strălucirea lacrimii de bucurie..., fără să mai scoată o vorbă măcar.

Iată artistul!

COSTIN PETRESCU

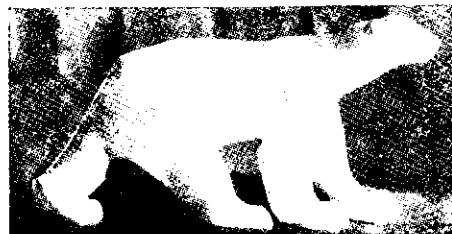


MASCA LUI EMINESCU

lăută în Ospiciul Pantelimon, de sculptorul Filip Marin, prieten al poetului.

fu cel dintâi care știu să-l privească, să-l prețuiască.

Și exemplul suveranului înțelept, fu urmat mai de toți membrii familiei regale, ceace face ca astăzi opera lui Filip Marin să o regăsim mai întregă în colecția regală de cât în galeriile statului.



prea lăsat vreme pentru ceasuri de vise și contemplațiuni, nu va fi cunoscut de sigur pe Filip Marin: iar crâmpene din câteva gazete ce anunțau înmormântarea unui artist, n'a putut îndrepta o nedreptate, când chiar pentru mulți care-i cunoscuseră, devenise în ultimul timp un uitat.

Vreme de mai bine de 10 ani, o boală îngrozitoare îi întunecase mintea, îi prăpădise corpul, îi gonise prietenii.

Puțini mai rămăseseră dintre aceia ce-și aduceau aminte din când în când, că undeva... într'o casă aproape închisă... se stîngea un artist de mare valoare, se stîngea între pereții reci ai unui atelier, ocolit de clienți, se stîngea o viață frământată de cel mai curat și înalt cult al artei care de timpuriu sădise în sufletul lui o activitate de Tantal, o sumă de iluzii mari, dar și de amarnice desnădejdi.

Și totuși, cel ce a cunoscut într'adevăr pe sculptorul Filip Marin, știe cât erau de modeste năzuințele lui. Nici reclamă, nici răsplată.

O bucată de pâine în pace și un bloc de piatră rece, iată ce-i trebuia lui zilnic.

Departate de svârcolirile coteriilor, el se închidea în bisericuța lui plină de amintiri duioase ascultând melodia tainică a unui cântec dulce, purtat pe unda

REPETIȚIE GENERALĂ

DIRECTORUL DE SCENA
(sosind grăbit)

Cei care joacă, 'n scenă... Ceilalți, poftiți pe sală.
Hei, Mancio... dă lumina... aprinde tot... egală.
Prea multă : stinge fundul Rivalta doua nu...
Mai crește rampa... Incă... Dă-i roșie acu.
Ce faci ? Ce faci ? Nu aia : aprinde reflectorul...
Așa... Ce 'nseamnă asta ? De ce n'ai pus decorul
Cum l-am fixat aseară ? Ia uite-te'n ce hal !...
S'aducă altă ușă... Să lașe alt fundal...
Și mobila ? Afară cu ea, la magazie...
Ți-am spus că actul ăsta e la castel, lie...
De ce mi-ai pus în scenă fotolii de salon ?
...Recuziter !... Băete, de ce-ai pus telefon ?!...

RECUZITERUL

Ați spus că'n actul patru să-l pun....

DIRECTORUL DE SCENA

..In actul patru —
Și-acu-i de-abia întâiul, măgarule ! La teatru
O „generală” ncepe cu 'ntâiul regulat.

RECUZITERUL

Știu — dar credeam că 'ncepem, ca eri, cu ce-am lăsat..

AMOREZUL

Mantaua ceia verde mi s'a părut prea mică —
Ș'apoi culoarea verde nu-mi place, zău, mă strică
Așa că am schimbat-o — stă bine, nu-i așa ?
Eu singur am ales-o — mai bună nu era...

DIRECTORUL DE SCENA

Ce, ești nebun ? Dar asta e mantie romană,
De senator !... Băete, nu, cupe : dă o cană
De lut și trei ulcele....

AMOREZUL

Păcat !...

DIRECTORUL DE SCENA

Cortina jos !...

AMOREZUL

La sigur cade piesa că n'am costum frumos !...

COCHETA

Ia uită-te ce haină, ce rochie de babă !
Să știi, nu ies cu dânsa nici moartă....

DIRECTORUL DE SCENA

Fugi degrabă
Să ți-o așeze Ana c'ai pus-o strâmb. Altfel
Văd că-i destul de bună și-ți stă...

COCHETA

...imi stă... model !...

Cum să apar în actul întâi c'o vechitură
Și-apoi în celelalte...

DIRECTORUL DE SCENA

Dar tocmai : e-o figură
Ce-a pus-o autorul anume... un contrast...

COCHETA

Da, parcă sânt o ciumă ! Mersi de-așa....

DIRECTORUL DE SCENA

E fast
Destul în celelalte trei acte... Primul cată
Să fie cât mai sobru... mai strâns... mai... Dute-odată
Și 'mbracă-te, că 'ncepem...

CATIVA FIGURANȚI

Noi punem bărbi, peruci ?

DIRECTORUL DE SCENA

Nu, câte-o mustăcioară...

UN FIGURANT

Stai mă, pe und'te duci ?...

ALT FIGURANT

Nu văd nimic... e beznă...

ALT FIGURANT

Ia seama... clatini „cerul”

DIRECTORUL DE SCENA

Să bată gongul... gata !... (trece în sală. Cortina se ridică).

COCHETA
în scenă

Păi... n'a venit suflerul

AMOREZUL

Ba uite-l, e în cușcă.

COCHETA

A, da... Ei, ce zic eu ?

DIRECTORUL DE SCENA

Dudue... Domnișoară... eu ți-am tot spus mereu
Să 'nveți ca lumea rolul...

SUFLERUL

...„Din mila ta regală”.

DIRECTORUL DE SCENA

Cum o să joci în public când nici la generală
Nu știi ce spui ! ?...

COCHETA

...din mila — cum ? — ta regală”... Știu,
Uitasem doar...

DIRECTORUL DE SCENA

„Cinci sute” eu n'am să uit să-ți scriu
Amendă... Stinge proba !...

AMOREZUL

o inimă ce speră !...

DIRECTORUL DE SCENA

Poftim !... Și mâine seara spectacol, premieră !...
Am spus : la „speră” vorbă afară... regisor !...

REGISORUL

(cu cartea în mână, scoțând capul pe după decoruri)

Da, tocmai... (face semn figurației îngrămădită în culise)
Toată lumea vorbește... Dați-i zor !

DIRECTORUL DE SCENA

Prea mult... prea mult !... Prea tare !...

REGISORUL

Hai, tare... „barbă rară”...

Literara

O seama de cuvinte

Ludovic XVIII-a, ca și fratele său Ludovic XVI, se interesa mult de știință. După ce redobândi tronul, își puse în gând să se dedea studiului chimiei și pentru aceasta, chemă pe profesorul Carvisart, arătându-i dorința ce avea de a urmări experiențele sale.

Celebrul practician se grăbi să asculte de ordinele regelui și după ce prepară totul pentru demonstrația sa, începu astfel prima lecție:

„Sire, aceste două corpuri vor avea onoarea de a se combina în fața Majestății Voastre...”

Un preot, din împrejurimile Parisului, rugă pe un cântăreț comic de a-i da concursul la o audiție muzicală, dată în folosul unui orfelinat. Artistul primii numai decât și auditorii fură încantați de el.

După concert, executanții și organizatorii acestei serbări, se reuniră la un dejun. Unul dintre cele mai bune locuri fu rezervat, de drept, artistului, care găsi, sub șervetul său, un ou a cărui coajă fragilă se rupse, lăsând să cadă cinci ludovici.

„Ah! părinte”, zise vesel artistul, „nu mi cunoști gusturile. Îmi plac ouăle: dar nu mănânc decât albușul. Nu te mira deci, dacă voi lăsa gălbenușul pe masă”.

Compozitorul N... nu putea suferi succesele confratelui P... La orice ocazie își arăta desgustul pentru muzica sa pe care o socotea gălăgioasă și reclamistă. P..., care cunoștea aprecierile răuvoitoare ale lui N..., nu aștepta decât ocazia pentru a-l pune la loc. Într-o seară, întâlnindu-se la Operă, N... i se plânse că, de câtva timp, se află în prada unei grozave plictiseli.

„Maestre, răspunse celălalt cu un aer naiv, „te ascuți prea mult”.

ZOE C. LECCA

bazar

PIETRELE PREȚIOASE ȘI PERLELE

Piața de diamante brute este la Londra. Ea e supravegheată cu o rigoare și cu o metodă remarcabilă de sindicatul zis „de la De Beers”, care grupează toate minele din Transvaal, cele mai bogate mine în pietre prețioase, din lume. Se mai găsesc deasemenea mici diamante în: Guinea engleză, 214.000 carate în 1923; în fosta colonie germană Sud-Est africană, astăzi controlată de Anglia, 400.000 carate pe an; în Congo belgian, 445.000 carate; în Angola, 100.000 carate, etc. Însă minele din Transvaal, conțin pietrele cele mai prețioase. Ele au fost descoperite în 1867, și sunt exploatate de soc. „de la De Beers”, care posedă, astăzi, instalațiuni permanente, cari extrag zilnic 25.000 tone minereu, cu un randament în medie de 5.500 carate, sau 1.100 grame de diamante.

S'a socotit că, în toată lumea, se vând anual 140 milioane de diamante brute, în valoare de 600 milioane franci (francezi). Statele-Unite ale Americii, cumpără cele mai multe. Bogăția mondială în diamante, este evaluată la 38 tone, reprezentând o valoare aproximativă de 50 miliarde franci-aur.

Iată prețurile câtorva specii de pietre prețioase: un brilliant de 30 carate „blanc bleu”, de calitate extra, 120.000 franci carata; rubinul de calitate superioară, 200.000 franci carata, prețul fiind determinat de puritate și de culoare; prețul safirului, variază între 3.000 la 10.000 franci carata; cele mai frumoase, ating 15.000 franci carata. Smaraldele sunt foarte rare; le furnizează minele din Columbia și din Munții Urali. Ele ating prețuri fantastice.

DIRECTORUL DE SCENA

Ho! stați... Ce e acolo? Băgați-vă la gară Suijbași, la primărie... Nimic n'ați priceput! Aici nu-i „Moși”, e teatru. Din nou... de la început. Să știți, dacă mă scoateți din fire... nu-i d'abună: Am să vă țin aicea pân'o să meargă strună. Am spus ca gălăgia să crească încetisor, Să pară de departe... De ce urlați? Ușor, Să nu vă simtă lumea că stați între culise... Asta-i menirea noastră — creați iluzii, vise!... Și publicul — odată ce-acumipărat bilet — Îți cere în schimb puțința de-a crede... E-un poet. În orice om din sală, cu multă fantezie... Și când se întoarce-acasă el trebuie să fie Cât mai convins de cele ce'n scenă a văzut... — Să lase jos cortina... Vă rog: de la început!... Și cu vioiciune — nu stați așa... de ghiată... Să văd mișcare multă, vă rog mai multă viață...

VALERIU MARDARE

caricatura zilei

„DATA VIITOARE”



— Să mai poțtești și altă-dată să ne plimbăm cu aeroplanul! (Liefe)

CONTRAST



Spectatorul: Domnule, v'am admirat cum v'ați aruncat îmbrăcat în marea infuriată, pentru a scăpa pe acest nenorocit.

Salvatorul: ...Mda, dar eu ași vrea să știu cine-i imbecilul care mi-a dat brânci în apă (London Opinion)

LA CAFENEA



Actorul cel bătrân: Ti-ași împrumuta bucuroș 100 de franci dacă mi-i înapoezi cândva.

Tânărul actor: Să ți-i înapoez?! Dar nu știi scumpe maestre, că la primul act al piesei în care voi juca, câștig 3 milioane. (Liefe)

carti redate în extrase

VIATA MARIEI WALEWSKA

Binet-Walmer

Maria Walewska, soția poloneză a lui Napoleon I, a fost unica femeie care a știut să-l iubească ca o soție adevărată.

Citind memoriile epocii, Maria Walewska apare ca o victimă a patriotismului, și a frumuseții sale, căci acest copil-femeie de o frumusețe orbitoare și foarte castă, la început a iubit pe Împărat numai în speranța de a-i salva patria și a face să renască vechiul regat polonez.

WALEWICE

În castelul singuratic din Walewice, Anastase Colonna de Walewice-Walewski, un bătrân septuagenar care avea pe pieptul său Cordonul albastru al Vulturului alb, primea în seara aceea, pe lângă nobilii din provincia sa, și câțiva ofițeri ruși din garnizoana din apropiere.

El surădea tinerilor polonezi cari dansau mazurka.

În special îi plăcea această mică Marie Laczinska, una din fiicele scumpului și defunctului său amic Laczinski, cea mai fermecătoare, grația însăși. Ochii săi, gura sa, dinții săi erau admirabili. Râsul ei era atât de cristalin, privirea sa atât de dulce, ansamblul figurei sale atât de seducător în cât această blondă delicioasă își reamintea figurile de Greuze. Ființa aceasta fermecătoare, mică de talie, vioaie și suplă, avea o toaletă albă, și foarte simplă.

Pentru bătrânul Anastase Colonna de Walewice-Walewski, această mediocritate nu era un defect. Din contră, acest lucru îl făcea să speră că îi va fi vândută lui copila.

Era mai bine ca ea să-i încălzească patul, de cât să facă bucuria unuia din acești tineri ofițeri ruși, eleganți și seducători cuceritori, dușmanii patriei.

În seara aceea, o seară de toamnă, marele salon al Castelului din Walewice, strălucia de lumină, și în mijlocul salonului se vedea Maria Laczinska și splendidul ei cavaler. Terminându-se jocul, frumosul cavaler își conduse partenera la loc, o salută profund, în timp ce Maria, în turburarea ei, uită de a-i face reverența tradițională.

Ea era turburată, ea îl iubea, pe acest tânăr cuceritor, și el îi spusese, câteva momente mai înainte, de a accepta să-i devie soție.

Să se căsătorească cu un Rus!... Maria, își dădu seama, de imprudența ei.

Trebuie să plece. Și nu va mai dansa niciodată.

Trebuie să nu uităm că Maria are 16 ani. Ea tocmai ieșise din pension, unde își făcuse educația; a învățat franceza, puțină istorie și geografie și literatura; a fost educată în special în credința catolică. Toate exaltările sale le-a orientat către Sfânta Fecioară, patroana sa, și către patria sfâșiată.

Și de când dansase mazurka cu acest frumos dansator ea începuse să înțeleagă că în afară de biserică și patrie, mai este și amorul. Nu este amorul divin, nu este amorul patriei, este amorul. Și ea are dorința să plângă...

Și isbucnește în lacrimi, acest copil hărăzit nenorocirei, când mama sa îi făcu cunoscut cererea în căsătorie a bătrânului Anastase Colonna de Walewice-Walewski.

El a vrut să-și bată joc de noi, mamă. El este prea bătrân, nu este posibil.

Brusc preluia al scenei pe care istoria o va numi „Walewska”! Scenă atroce și brutală: o mamă care-și vinde copila și nu admite ca ficia ei să protesteze. La început ea pledează. Bătrânul este foarte bogat, trebuie să trăiască toată familia.

Și să ne gândim la acest copil de 16 ani, care primește lovituri de la mama ei, pentru că nu vrea să se dea unui bătrân de 70 ani, la acest copil care cade bolnav de o „febră infecțioasă” și rămâne patru luni între viață și moarte, la această mică sărmană convalescentă care este târâtă la altar.

Marie s'a rugat mult Sfintei Fecioare. Ea are sete de puritate; nu mai crede în amor.

Aceasta este o murdărie, este bătrânul care se forțează. Și amorul divin exaltează pe Marie.

Resemnarea însă nu este un aliment suficient pentru suflet și excesele rugăciunilor nu reabilitează de fel trupul. Îi trebuie să iubească ființe cari locuiesc pământul. Ea iubea Polonia și ura pe tiranii săi. Totuși Polonia nu este decât o idee sublimă. Este necesar ca ideea să se încarneze într-o ființă pe care s'o iubească.

Posedăm o dată sigură. Fu la 1 Ianuarie 1807 când Maria întâlni pentru prima dată pe Napoleon.

Primul Consul devenise a-tot-puternicul Împărat.

Pentru mica soție a bătrânului Walewice-Walewski Bonaparte este un triumf al Cerului. El nu este numai împărat al Francezilor și rege al Italiei, el este, în special, unicul erou predestinat a salva Polonia martiră. Și când Maria ingenuchie și se roagă, imaginea sa apare; rugăciunea se încorporează în el; la el se roagă Maria când se adresează Madonei.

Un acces de bună reține pe bătrânul Anastase în casă și Marie singură își face acum intrarea în lume. Pentru că soțul are podagră, tânăra soție va merge singură după vești. Insoțită de o verișoară, însuflețită ca și ea pentru cauza sfântă a patriei, ea nu mai părăsește saloanele d-nei de Abramovitz, una dintre cele mai francofile poloneze. Și frumusețea ei atât de dulce radiază de o strălucire neașteptată când sosește nou-

tatea oficială a intrării lui Napoleon la Posen.

Marie a uitat că este soția unui octogenar, căruia ia dat un fiu care a rămas acolo, la Walewice. Ea este fericită. Nu este de cât fața ei drăguță cu părul blond, și ochii albaștri, fața veselă a Poloniei logodită cu eroul.

Și când, primul regiment francez își făcu intrarea în Varșovia, Maria se duce în stradă curioasă, și ea să vadă pe Francezi. Dar ea îi iubea pe toți, le trimetea sărutări și ei surădeau acestui chip drăgălaș de al lor, căci Walewska semăna unui Greuze.

Poporul ridică arcuri de triumf, prepară iluminatimi, femeile împletesc coroane și pregătesc banchete: Împăratul a-tot-puternic, trimisul lui Dumnezeu, își făcea a doua zi intrarea sa triumfală în Varșovia.

Anastase Walewski nu asistă la audiința imperială, dar veștile rele nu rămân niciodată secrete: Napoleon nu va face nimic pentru Polonia, dacă Polonia nu parvine să-l seducă.

Napoleon stătea închis în castel și nu primea pe nimeni.

Trebuia cu orice preț să se dea lui Napoleon, solitarul, o metresă poloneză, care să aibe asupra lui o influență, ca și favoritele regilor Franței. Nu mai rămănea de cât să se aleagă femeia.

Marie găsea o grandoare nouă în izolarea în care se complăcea Napoleon. Misterul ațâța amorul mistic al acestei tinere femei. El nu se arătase multimet, nu ținușe un *cerc* pentru doamne. Și când el plecă contra Rușilor, Marie isbucnește în lacrimi. „Dacă-l omorâr!” gândia ea, înainte ca să-l vadă, să-i vorbească cum ar voi pentru a-l convinge că el trebuie să libereze Polonia: Și când Marie află că el va reveni, ea vrea să-l vadă cu orice preț, și pentru că acest lucru nu este posibil la Varșovia, ea își va convinge verișoara sa preferată de a o însoți până la Bronie, știind că va trece prin acest punct.

Era un timp groaznic. Tărâni, meseriași, tot poporul ieși la drum. O mulțime imensă în ploaie. Toți vor să-l vadă și așteptând, vociferă, urlă, aclamă și batjocoresc. Nu este răutate, este vulgaritatea și vulgaritatea inspăimântă pe Maria, unica imagine de Greuze.

Dar lumea nu se mai ocupa de ele, trăsură împăratului sosise. Marie scoase un țipăt și mai sfâșietor. O barieră de oameni o separa de acela care se ascundea în fundul cupeului.

Țipătul ei fu auzit. Duroc, amicul și confidentul lui Napoleon se apropie de Marie care leșinase. Revenindu-și, se a-

dresă ofițerului: — Faceți ca să-l văd numai o clipă. Ea ridică ochii și miracolul irisului albastru și al pupilei dilatate se produse. — Cât sunteți de frumoasă, murmură Duroc. Veniți, împăratul vă va asculta.

Și Duroc trebuie să o susțină. Picioarele sale refuză să o ducă, ea aude pe însoțitorul său care anunță: — Vă prezint, Sire, pe cea care a bravat pericolele mulțimei pentru voi. Ea întinde brațele și fără a vedea în penumbra cupeului pe Suveran pe care-l imploră, apoi recită frazele care le preparase: — Fiți binevenit, de o mie de ori binevenit pe pământul nostru... pământul acestei patrii care vă așteaptă pentru a se ridica.

Cuvinte sonore și banale, dar ceea ce le pronunță este atât de tânără, atât de fragilă, atât de blondă... Împăratul atrage pe această fetiță, mângâie mâinile sale înghețate, și mâinile Mariei devin calde, tremurătoare și se agață de brațul cuceritorului: — Sire, salvați-ne, noi vă iubim! Și în penumbra cupeului Napoleon sărută pe Maria Walewska, îi pune în brațe un buchet de flori și-i zise: — Păstrați acest buchet, doamnă. — Este delicios, acest copil, constată împăratul. Și semi-zeul se apleacă pentru a revede pe deliciosul copil, agităndu-și pălăria sa legendară.

Dela sosirea împăratului la Castel, autoritățile poloneze, așteptau Suveranul cu simplitate. De data aceasta Napoleon fu simplu calm și aproape vesel. — Ei bine! norioale voastre au salvat pe Ruși, trebuie să așteptăm înghețul, spuse el. — Pentru că nu ne-am putut bate, vreau să jertrecem. Și imediat, se anunță că va fi un *Cerc* pentru doamne. Și când împăratul, de mult așteptat, apărură, mai multe doamne încercară a-i vorbi, dar el părea nemulțumit, nu răspundea de cât în monosilabe și după un buchet binevoitor cu Maria, intră în apartamentele sale. Și el spuse lui Duroc: — Aveai dreptate. Ea nu este printre celelalte!

Câteva minute mai târziu toate doamnele reunite în marea sală aflară că împăratul este amoretat de o poloneză necunoscută.

Marie refuzase, cu toate rugăciunile soțului ei de a se duce în *cercul* faimos. Ea devenise tăcută și cânta singurătatea. Mica verișoară nu putu să țină secretul. Această necunoscută pe care o căuta Murat, Talleyrand, Poniatowski și toți marii seniori nu este decât Maria Walewska. Un serviciu imens făcu Polonia, această mică verișoară. Prințul Josef Poniatowski este un soldat hotărât. Walewska-Walewska este o veche și mare familie, dar puțin importantă: viitorul patriei poate să se hotărască într'un alcov. Poniatowski îi cerea pur și simplu să vie la balul ce-l dă, din ordin, Talleyrand. Napoleon va apare și va fi foarte fericit să vadă patrioata pasionată care veni să-l salute la Bronie. Ea refuză să participe la bal motivând sănătatea soțului, și doliul Poloniei, acest doliu pe care-l purta în alb și în negru, și care nu-i permite a dansa.

Poniatowski primi lecția fără să murmure.

Și când bătrânul Walewski insistă ea să primească, Marie zise plângând: — Nu este nimeni care să mă apere? Toți, o voiți, Toți!... vă voi asculta.

Se îmbracă simplu, și nu puse nici o bijuterie: — Eu sunt în doliu după patria noastră.

Și ea va merge la bal pentru a afirma doliul Poloniei.

La bal împăratul se arată vesel, chiar dansă puțin. Când Walewska apărură, făcu senzație. Rochia ei albă îi venea de minune.

Împăratul, devine nervos. Maria nu vrea să-l privească. Walewska învârtă fața și trebuie ca vecinele sale să-i facă semn cu cotul ca să se ridice când Majestatea Sa se oprește înaintea ei.

— Albul pe alb nu merge, doamnă, zise Napoleon tare. Apoi încet: — Nu mi-așteptam la primirea aceasta, după... El se întrerupsese. Ea rămase nemișcată și tăcea. El se uită la ea o clipă, încruntă din sprincene și părăsi locul.

Toată lumea vrea să știe ce i-a spus Suveranul. Soțul ei o întreba la rândul lui, cari sunt cuvintele secrete pe care i le-a spus împăratul.

— Aștept să mergem. N'ar fi trebuit să viu, răspuse ea. Ajunsă acasă, camerista îi dădu bilețul următor:

„Nu v'am văzut de cât pe dv. Nu v'am admirat de cât pe dv., și nu vă doresc de cât pe dv. Un răspuns pentru a calma arderea neliniștită a lui „N”.

Nu mai era o impertinență, era o injurie.

Prințul Poniatowski aștepta răspunsul în stradă. Camerista se duse și-i spuse că nu are nici un răspuns. Poniatowski avu îndrăzneala să pătrundă prin camera de serviciu până la apartamentele Mariei. Prințul roagă, imploră, amenință și cu riscul unui scandal, se eternizează o jumătate de oră în fața porții închise. El pleacă înfuriat.

După cum fusese seducătoare în simplitatea ei, cu rochia albă, tot astfel ea este și mai excitantă în refuzul și curățenia sa.

Camerista, care cuteza să-i aducă o nouă scrisoare, ea îi ordonă să o înapoeze.

Bătrânul Anastase intră. — Ridică-te, scumpulă mea! Toată noblețea Varșoviei, te așteaptă în salon.

— Ai milă de mine! imploră copilul cu ochii plini de lacrimi. E silită totuși să se îmbrace și pentru că este suferindă va sta lungită pe un fotoliu și va trebui să primească pe prințul Poniatowski și delegația nobleței poloneze.

Polonia aștepta înapoi așezii.

Și ea ascultă cu resemnare pe prinț și delegația sa. — Totul trebuie să cedez, doamnă, în împrejurările atât de însemnate pentru întreaga națiune. Și magnații polonezi grupați în jurul celui mai bătrân, și prințului Poniatowski vor semna o suplică, către Maria. — Această scrisoare faimoasă îi fu remisă de Mme de Vaubau, metresa prințului Poniatowski și în același timp abila Abramovicz îi aduce un nou bilet de la Napoleon:

„O, inimă răpiti odihna! O! dați puțină bucurie și fericire, unei sărmăne inimii gata să vă adore. Un răspuns este atât de greu de obținut? Or, inimă datorată două”.

„N.”

Un bilet de licean. Și sufletul Mariei e mai liniștit de forma respectuoasă a acestui pueril bilet.

În timpul dinenului este plasată lângă Duroc, de cealaltă parte Napoleon, stabilește cu Duroc un fel de conversație mută. Și Duroc îi spuse: — Împăratul mă întreabă ce a devenit buchetul dela Bronie.

Această tânără femeie care n'are 20 de ani și pe care Mme Potocka o declară, nulă ca spirit, răspunde că buchetul îl păstrează cu religiozitate pentru fiul ei.

După dînele, oaspeții anturară femeecopul, și printre ei și soțul ei. Apoi Mme de Vaubau o luă la ea. Și ea observă că soțul ei dispăruse, nu asista la lovitura de teatru pregătită de Mme de Vaubau. Duroc apărură și-i spuse: — Împăratul m'a însărcinat de a vă remite acest mesaj:

„...Oh! veniți! veniți! Toate dorințele voastre vor fi împlinite. Patria voastră inimă va fi mai scumpă când de veți avea milă de biata mea inimă.”

„N.”

Maria tace. Bruce isbucnește în lacrimi și Mme Abramovicz sfătuește pe Duroc: — Lăsați-o și spuneți împăratului că ea va veni la rendez-vous. Maria se indignă, protestă, dar Duroc plecase. Și Mme de Vaubau îi spuse: — Dacă urmații sfaturile noastre, Polonia e salvată. — Dar eu nu pot, doamnă, sunt măritată. — Ah! ce naivitate. — Ce draguță e! râde Mme de Vaubau. Și Marie cedează. — Faceți cu mine ce vreți. Și însăfârșit fu introdusă la Castel, pătrunde în budoar unde împăratul o lasă să aștepte câteva momente. El lucra în camera vecină cu secretarul său.

— Mă duc să fac dragoste! zise Napoleon. Și când el apărură găsește o femeie care nu se scoală pentru a-l primi. Eram sigur că vei veni, zise el. El înaintează spre femeecopul și o apucă de umeri. Dar ea este atât de mică și fragilă, că lui ie teamă să nu șfârsească această jucărie.

— Doamnă, nu plângeți? zice împăratul puțin iritat și Marie îi răspunde: — Dar nu plâng. El surâde: — Pentru ce vă ascundeți? Lacrimile voastre sunt foarte frumoase. Lăsați-mă să culeg aceste perle.

Prințul Poniatowski cât și confidenții împăratului voiau o legătură durabilă singura capabilă a crea dominația unei favorite.

Marele-Mareșal le spusese că împăratul era satisfăcut de cucerirea sa, vesel și înfăințat. Și dăduse ordin să se găsească la bijuterii o agrafă, amintind buchetul de flori, și doria ca Marie înainte de a se deștepta să aibe darul.

Portretul lui Greuze, femeia blondă care nu mai este femeia-copil, refuză cu indignare darul.

Și pentru că secretul deveni public zise d-nei de Abramovicz: — Nu este vina mea că i-am devenit metresa. Ascultă-mă, amica mea! îl iubesc, și i-aș iubi chiar lipsit de gloria care-l înconjoară. Dar acest lucru este secretul meu, secretul nostru, a lui Napoleon, al tău, și al meu. Trebuie ca toți ceilalți să creadă că m'am sacrificat pentru scumpă noastră patrie. Vezi, m'aș sacrificat dacă ar fi necesar, dar n'am avut nevoie de a mă sacrifica. În brațele lui vream să servesc Polonia, dar dacă Polonia n'ar fi avut nevoie de mine și dacă el nu ar fi fost Împărat, as fi fost mult mai mulțumită.

În timpul zilei, Marie Walewska, făcu ucenicia existenței oribile și false a favoritelor. Casa ei fu ca asediata de vizitatori, primi chiar vizita soțului ei. Singura persoană ce fu rău primită fu mica verișoară. Toți ceilalți sunt uimiți de amabilitatea acestei femei care deveni atât de curând speranța și Suverana tuturor inimilor poloneze.

Delicoasa Marie nu refuză totuși să pledeze, în orele alcoolului, cauza sacră a patriei sale. — Voi face tot ce voi putea pentru patria ta, (i-o promit, o asigură el. Lui Napoleon nu-i plăcea simplitatea cu care se îmbrăca Walewska, și a-

ceasta sub influența Iosefinei, femeea poate cea mai elegantă ce a existat. Dar Marie continua să se îmbrace cât de simplu.

Ea nu accepta nici un cadou dela împărat. Chiar polonezii cari-i reproșau de a fi căzut tot atât de repede ca și fortăreața din Ulm, se simțeau mândrii de dezinteresarea ei.

Când Napoleon plecă la armata sa, Maria Walewska era lângă el;

Ea devine ambasadoarea Poloniei pe lângă împărat.

Împăratul îi preparase un cabinet lângă camera sa de lucru. Și cu începerea ostilităților, Marie se reîntoarce la Walewice pe domeniul ei. Înainte de despărțire, Napoleon i-a spus: Oamenii voștri sunt bravi și devotați, femeile frumoase și dezinteresate. Aceasta face o frumoasă nație. Îți promit mai curând sau mai târziu de a restabili Polonia... Ah! acest cadou, îl vei primi!... dar așteaptă, trebuie răbdare, nu se face politică cum ai câștiga bățalii, acest lucru nu-i tot atât de ușor și cere timp.

Și acum începe pentru Marie un timp de beție și de teamă; Ea nu părăsi Walewice de cât la ceremonia drapelului celor trei legiuni ale prințului Poniatowski, și cum prințul voia ca doamnele, să împlinească fiecare câte un cui în lemnul drapelului, Marie făcu plângând gestul simbolic.

Când Napoleon fascinat de frumusețea reginei Luisa a Prusiei îi făcu dar Silezia, Walewska se simți atât de jignită în inima ei, în orgoliul ei, încât ea anunță pe Napoleon pe un ton demn, că se retrage într-o mânăstire. Persoana sensibilă a lui Napoleon suferă și se roagă ca mica poloneză cu părul blond, cu pupile dilatate, că irisul albastru să nu-i părăsească. Și Marie are milă de el.

De aci înainte mila va fi parfumul amorului său, și din milă a promis Marie de a veni după Napoleon la Paris: „Am nevoie de tine” îi scrie Napoleon. Și Marie trebuie să se ducă.

— Vreau să-ți dau încă o grije, micul meu scump — îi spune într-o zi Walewska, sunt însărcinată. Și Marie nu mai plânge; ea a plâns de doi ani atât de mult încât lacrimile îi sunt aproape secate în ochii ei candidi.

— Îți mulțumesc, Marie, scumpa mea porumbiță. N'ai nici o grije, îi răspunde Napoleon, nu te voi părăsi niciodată, nici copilul tău, nici pe tine. Și ea pleacă și mai îndrăgostită, și mai fericită. Ea se reîntoarce acasă la Walewice, pentru a naște.

La Paris Napoleon convoacă, o „Adunare de familie” în saloanele palatului, și el anunță voința sa de a disolva căsătoria cu Iosefina, soția sa sterilă.

În timp ce Iosefina părăsise Tuileries, Marie Walewska așteaptă cu teamă nașterea copilului.

Amândouă plângeau, împărăteasa repudiată și metresa care nu va fi niciodată soție, amândouă victimele, nu genului lui Napoleon ci al slăbiciunii sale.

În timpul acesta el negociază cu Austria, cu Meternich, căsătoria sa cu archiducesa Marie-Luise, „prima prințesă a Europei”. Aflarea acestei vești produce tuturor doamnelor reunite în saloanele unei poloneze contesa Lanckoronska, atacuri de nervi și Napoleon era aproape nebun de bucurie.

Și cât de mahnită, deziluzionată și jignită fu mai ales Marie Walewska. În timpul acesta ea naște la Walewice. Ea primește dela Napoleon o pensiu și Marele-Mareșal, „amicul” Duroc, are or-

dinul de a satisface toate dorințele sale. Ea nu pare nenorocită, nu suferă nici de ambiție, nici de gelozie, nu încearcă nici rușine, nici plăcere din cauza situației sale excepționale, trăește modestă, evitând orice scandal cu grije de a nu provoca mânia Mariei-Luise.

Napoleon are grije de copilul Mariei, creîndu-i un majorat format din bunurile situate în domeniul Neapole. Până la majoratul micului conte, Marie avea uzurfructul acestor bunuri.

Marie nu mai poate aștepta la chemările atât de pasionate, ea părăsește Parisul și se reîntoarce pe pământul scump. Și la Varșovia era primită ca o împărăteasă. La marile dineuri era cea dintâi servită, ocupa locul de onoare și primea toate omagiile. Ea dobândise un *aplomb modest* greu de susținut în situațiunea echivocă în care se găsea. Ea inspiră respect. Dar este acuzată că-i prea virtuoasă, și nu destul de inteligentă de a nu fi știut să profite de șansa de a avea un copil de la el. În epoca aceasta Marie Walewska remarcă pe tânărul colonel d'Ornano care o iubește în tăcere. Văr al împăratului și „soldatul” său, el este un tânăr frumos... Dar nimeni nu face vre-o aluzie răutăcioasă privitoare la prietenia acestor două ființe cari trebuiesc să se unească mai târziu. Marie Walewska a trecut prin saloanele, capitalele și provinciile Imperiului fără a fi atinsă de calomnie.

Campania din Rusia se sfârșește printr-o groaznică retragere. Polonia nu va fi niciodată liberată și inima Mariei sângerează. Invincibilul Împărat este învins. Și Austriaca este vinovată. Adesea ea l-a umilit în viața lor intimă care nu fu niciodată fericită. Marie Walewska cunoaște toate amănunțele. Și dacă Napoleon n'o chemase la Cartierul general pe unica sa amică, fu de teama de a nu face geloasă pe Majestatea sa Împărăteasa. Într-o seară un curier sosi la Walewice. Marie primi o scrisoare prin care se anunța apropiata sosire a împăratului. El vrea să se repauzeze lângă acea care-i cunoaște calvarul său. El are nevoie de o noapte liniștită în brațele amicei sale. Înaintea ei el va putea plânge armata sa și visul său distrus. Și Marie deodată îl adoră din nou. Ea îl iubește. Ce o împordă dezastrul. Și ea este fericită. Pe toate drumurile din Walewice se aprind focuri imense. O a doua scrisoare sosește în care spune că-i teamă de a nu fi acuzat că și-a părăsit armata. Dar Marie știe că nu vine ca să nu jignească pe Marie-Luise.

Lupta s'a angajat, lupta decisivă, întreaga Europa contra unui singur om.

Și în timp ce Napoleon, stabilește solemn pe Maria Luisa, ca regentă a Imperiului, Walewska începe să iubească pe Conte d'Ornano.

Dar abia simte născându-se în inima ei acest sentiment natural și ea vrea să-l distrugă în numele idealului ce a păstrat-o curată.

Ea nu poate părăsi pe Napoleon, invinsul dela Leipzig, unde prințul Poniatowski a avut o moarte eroică. Ce lecție pentru Walewska. Poate că prințul Iosef s'a înșelat, ca și ea, incredințând lui Napoleon, invincibilul, destinele Poloniei.

Napoleon pierdu Imperiul său; nu mai păstra de cât o coroană de comedie; alungat din Franța, el pleacă să domnească însula Elba.

Într-o scrisoare către Walewska, scrie: „N'avea nici o grije, gândește-te la mine cu plăcere și nu te îndoi niciodată de mine”.

Marie Walewska însă, scrie iubitului ei că dorește să-l vadă și dacă-i permite va veni.

Napoleon îngăduie, dar cere ca voiajul și convorbirea lor să rămână secrete. El nu vrea să jignească pe cealaltă, să-i ațâțe gelozia, și să-i dea un pretext de rup-tură. Mereu același lucru, ea trebuie să se ascundă, să fie primită câteva momente într-o semi-obscuritate și să plece înainte de a se face ziua.

În zadar Marie imploră amantul ei de a consinți să rămână lângă el.

Și la despărțire Napoleon ridicând în brațe bastardul său, spune destul de tare ca să fie auzit de cei din jurul lui:—Adio, scump copil al inimei mele. Se despărțiră. Amica devotată nenorocirii se văzu îndepărtată din considerațiune pentru soția infidelă.

După dezastrul lui Napoleon și abdicarea sa Maria Walewska obținut permișiunea de a-l vedea; cu ce exaltare îl roagă, îi propune din nou: „trebuie să trăiesc lângă tine, orice s'ar întâmpla, ori unde vei merge... Dacă te părăsesc, ce voi deveni eu!” În clipele acestea el însă se gândește la Iosefina. — Ea este modestă, ea este fericită, răspunde Maria. — Tu trăiești, și vei fi fericită, replică împăratul. Și frumoșii ei ochi se umplu de lacrimi, apoi întorcându-i spatele, uitând eticheta, dispăre... Austriaca a alungat-o din viața lui Napoleon.

Creola îi dispută memoria împăratului și fantoma ei triumfă. Ce-i mai rămâne?... Dar în anticamera palatului, ea întâlnește pe colonelul d'Ornano.

— Sunteți foarte mișcată, doamnă! Ce va spus împăratul?

— Mi-a vorbit de Iosefina... Este îngrozitor, nu mai pot! Prusienii înaintau și Parisul capitula. Marie părăsi orașul pentru a nu cădea în mâna aliaților. Contesa d'Ornano fugi în Belgia ca și Contesa Walewska.

Marie este liberă, se simte eliberată. Și colonelul d'Ornano, o iubea. Marie avea o reputație incomparabilă de onestitate și fidelitate.

Se căsătoriră la Liege. Dar colonelul d'Ornano nu putea suporta ideea de a lua succesiunea lui Napoleon.

Și cu cât sărutările Mariei erau mai pasionate, cu cât ea se arăta mai voluptoasă și arzătoare, cu atât mai mult el îi striga și-i amintea că fusese nu soție ci metresa împăratului.

Și când la Sf. Elena, Napoleon, află de această căsătorie, fu profund turburat, căci el păstrase totdeauna o afecțiune extremă pentru Maria Walewska...

El vorbește, așa dar, de ea, s'a gândit la ea; Și ea nu mai este a lui, ea l-a înșelat. Ea se prețuiește acum mai puțin decât Austriaca, și chiar mai puțin decât Iosefina, care cel puțin nu trăda un învins. De ce să mai trăiască,

Sau ea iubește pe Napoleon, sau își iubește soțul. Dar nu este soțul care este iubit. Deci vrea mai de grabă să moară. Este foarte oboșită. Nimic nu i-a reușit: Polonia nu este liberată, și Napoleon nu este fericit.

Ea voia mai întâi ca Polonia să fie liberată, și apoi ca Napoleon să fie fericit. Și acum el este singur, acolo, părăsit de toți, trădat, de toți, chiar și de ea care plânge. Trebuie ca ea să moară pentru a înlocui acolo fantoma Iosefinei.

Și pentru prima dată în trista ei viață Maria Walewska reuși; ea muri la 15 Decembrie 1817. Și nu avea încă 30 de ani.